SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

C. K. WYŻSZEJ SZKOŁY REALNEJ

W STANISŁAWOWIE

za rok szkolny **1893**.

NAKŁADEM FUNDUSZU NAUKOWEGO.

STANISŁAWÓW.

Z DRUKARNI STANISŁAWA CHOWAŃCA.

1893.

SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

C. K. WYŻSZEJ SZKOŁY REALNEJ

W STANISŁAWOWIE

za rok szkolny

1893.

NAKŁADEM FUNDUSZU NAUKOWEGO.

STANISŁAWÓW.
Z DRUKARNI STANISŁAWA CHOWAŃCA.
1893.

Kielichokrywa składa się z kilka szeregów listków dachówkowato ułożonych. 7.
7. Włoski puchu posplątane gdyby pajęczyna. *Scorzonera. L. Wężymord.* 16.
Włoski puchu wolne. 8.
8. Łodyga gałęzista i ulistniona. *Picris L. Goryczník.* 16.
Łodyga bezlistna, tylko liście odziomkowe. *Leontodon. L. Nicennica.* 16.
9. Puch śnieżno-biały, miękki. 10.
Puch szarożółtawy, kruchy. *Hieracium. L. Jastrzębiec.* 16.
10. Łodyga bezlistna, tylko liście odziomkowe, szypułka kwiatowa rurkowata z jednym koszyczkiem na wierzchołku. *Taraxacum. Juss. Mniszek.* 16.
Łodyga ulistniona. 11.
11. Koszyczek w nasadzie brzuchato rozdęty. *Sonchus. L. Mlecz.* 16.
Koszyczek w nasadzie nie rozdęty, w górze i w dole równoszeroki. *Crepis. L. Pąpawa.* 17.
Koszyczek walcowaty, dopiero po odkwitnieniu przy nasadzie rozdęty. *Lactuca. L. Sałata.* 17.

Tubulosae. Rurkowe.

12. Wszystkie listki okrywy kończą się na wierzchołku prostym kolcem. 13.
Wszystkie listki okrywy kończą się na wierzchołku kolcem zadzierzystym, haczykowato na dół zgiętym. Kwiaty różowe. *Lappa. Tourn. Łopian.* 17.
Zewnętrzne listki okrywy zielne, kolczasto-ząbkowane, wewnętrzne dłuższe, suche, barwne. *Carlina. L. Dziewięćsił.* 17.
Listki okrywy bez kolców. 15.
13. Puch owocu włosisty, kwiaty różowe. 14.
Puch owocu pierzasty, kwiaty różowe lub żółte. *Cirsium. Tourn. Ostrożeń.* 17.
14. Dno koszyczka bezplewinkowe. *Onopordon. L. Popłoch.* 18.
Dno koszyczka szczeciniaste. *Carduus. L. Oset.* 18.
15. Listki okrywy liczne, o brzegu błonkowato suchym i poszarpanym, dno koszyczka szczeciniaste. *Centaurea. L. Chaber.* 18.
Listki okrywy liczne, o brzegu błonkowatym, nie poszarpanym 16.
16. Liście odziomkowe ogonkowe, nerkowate albo sercowate. *Petasites. Grtn. Lepiężnik.* 18.
Liście łodygowe dłoniasto 3—5 dzielne. *Eupatorium. L. Szadziec.* 18.
Liście łodygowe podwójnie pierzasto-dzielne, koszyczki tworzą płaski podbaldaszek. *Tanacetum. L. Wrotycz.* 18.
Liście łodygowe kilka krotnie pierzaste, koszyczki bardzo drobne, zebrane w wiechę. *Artemisia. L. Bylica.* 18.
Liście całe, nie podzielone. 17.
17. Listki okrywy cytrynowo- lub złocisto żółte. *Helichrysum. Grtn. Suchołustka.* 19.
Listki okrywy zielonawe, albo blade, mniej więcej gęsto włosiste. 18.
18. Pędy rozgałęzione, na nich koszyczki skupione wśród liści, kwiaty żółtawo-białe. *Gnaphalium. L. Szarota.* 19.

Pędy rozgałęzione, na nich koszyczki w g r o n a c h, kwiaty blado żółte. *Filago. L. Ukwap.* 19.

Radiatae. Promieniowe.

19. Owoc z p u c h e m. 20.
Owoc b e z puchu, zakończony 2—4 szczecinami zadzierzystemi 26.
Owoc b e z puchu i zadzierzystych s z c z e c i n. 28.

20. Okrywa koszyczka j e d n o s z e r e g o w a, kwiaty języczkowate żółte. 21.
Okrywa koszyczka dachówkowato w i e l o s z e r e g o w a. 23.

21. Łodygi kwiatonośne okryte tylko ł u s k a m i, okazują się nad ziemią przed liśćmi, które dopiero później się rozwijają. *Tussilago. L. Podbiał.* 19.
Łodygi kwiatonośne u l i s t n i o n e. 22.

22. Koszyczek w a l c o w a t y, listki okrywy na wierzchołku czarne. *Senecio. L. Starzec.* 19.
Koszyczek p ó ł k u l i s t y, listki okrywy bez wierzchołka czarnego. *Cineraria L. Popielnik.* 20.

23. Kwiaty języczkowe ż ó ł t e. 24.
Kwiaty języczkowe b i a ł e, niebieskie lub fioletowe. 25.

24. Liście n a g i e. *Inula. L. Oman.* 20.
Liście pod spodem k u t n e r o w a t e. *Pulicaria. Grtn. Płesznik.* 20.

25. Koszyczki d r o b n e, zebrane we wiechę, kwiaty języczkowe białe lub różowe. *Erigeron. L. Przymiotnik.* 20.
Koszyczki wielkie, kwiaty języczkowe rozmaicie ubarwione. *Aster. L. Gwiazdosz (Astry).* 20.

26. Liście przeciwległe 3—5 d z i e l n e, albo całe, piłkowane. *Bidens. L. Dwuząb.* 20.
Liście n i e p a r z y s t o - p i e r z a s t e. 27.

27. Kwiaty z ł o c i s t o ż ó ł t e, pomarańczowe, albo brunatne, dno koszyczka bezplewinkowe, listki okrywy jednoszeregowe, mniej więcej zrosłe. *Tagetes. L. Aksamitki.* 20.
Kwiaty j a s n o ż ó ł t e, białe, czerwone lub różowe, dno koszyczka plewinkowate, listki okrywy dwuszeregowe, nie zrosłe. *Dahlia. W. Georginia.* 20.

28. Dno koszyczka p l e w i n k o w a t e. 29.
Dno koszyczka b e z p l e w i n k o w e. 33.

29. Kwiaty języczkowe ż ó ł t e. 30.
Kwiaty języczkowe b i a ł e, czerwone lub różowe. 31.

30. Liście łopatkowate albo lancetowate, całobrzegie, cała roślina gruczołowato-włosista. *Calendula. L. Nogietek.* 21.
Dolne liście całe, s e r c o w a t e, górne lancetowate. *Helianthus. L. Słonecznik.* 21.

31. Liście n a p r z e m i a n l e g ł e. 32.
Liście p r z e c i w l e g ł e. *Galinsoga. Cav. Żółtlica.* 21.

32. Kwiaty języczkowe o k r ą g ł a w o - j a j o w a t e. *Achillea. L. Krwawnik.* 21.
Kwiaty języczkowe, p o d ł u ż n i e - r ó w n o w ą s k i e. *Anthemis. L. Rumian.* 21.

33. Pęd kwiatonośny bezlistny, wyrasta z pomiędzy różyczki liściowej. *Bellis. L. Stokrótka.* 21.
Pęd kwiatonośny ulistniony. 34.
34. Dno koszyczka stożkowate, wewnątrz próżne. *Matricaria. L. Rumianek.* 21.
Dno koszyczka płaskie, albo nieco wypukłe, wewnątrz pełne. *Chrysanthemum. L. Złocień.**) 21.

---

35. Kwiaty doskonałe. 36.
Kwiaty niedoskonałe. 111.
36. Okwiat podwójny. 37.
Okwiat pojedynczy albo bez okwiatu. (Część IV. Dokończenie).
37. Korona zrosłopłatkowa. 38.
Korona wolnopłatkowa. (Część IV. Dokończenie).
38. Zawiązek górny. 39.
Zawiązek dolny. 102.
39. Korona umiarowa (promienista). 40.
Korona nieumiarowa (grzbiecista). 66.
40. Dwa pręciki. 76.
Cztery pręciki. 41.
Pięć pręcików. 42.
41. Kielich czterodziałkowy. *Plantago. L. Babka.* 34.
Kielich pięciodziałkowy *Globularia. L. Kulnik.* 27.
42. Jeden zawiązek. 43.
Dwa zawiązki. *Vinca. L. Barwinek.* 23.
Cztery zawiązki (albo jeden czterodzielny). 56.
43. Łodyga bezlistna, wijąca się. *Cuscuta. L. Kanianka.* 29.
Łodyga ulistniona, albo tylko liście odziomkowe. 44.
44. Liście naprzemianległe albo tylko odziomkowe. 45.
Liście przeciwległe albo okręgowe. 53.
45. Rośliny z głąbikiem albo kwiaty bezszypułkowe. 46.
Łodyga ulistniona. 47.
46. Brzeg korony odgięty, znamię kończyste. *Cyclamen. L. Gduła.* 34.
Brzeg korony rozłożysty, kielich 5-wrębny, znamię główkowate. *Primula. L. Pierwiosnka.* 34.
47. Słupek o jednem znamieniu. 48.
Słupek o dwóch znamionach. *Convolvulus. L. Powój.* 29.
48. Korona dzwonkowata, albo lejkowata. 49.
Korona kolista, albo z bardzo krótką rurką kwiatową. 52.
49. Korona skośnie ucięta, nierówno pięciowrębna. *Hyosciamus. L. Lulek.* 29.
Korona nie skośna, równowrębna. 50.

---

*) Tu należą niektóre kwiaty strojne hodowane w ogródkach, a mianowicie: *Coreopsis. L. Panieńskie oczka.* 20. Liście są przeciwległe, głęboko trójdzielne, koszyczki umieszczone na bardzo długich szypułkach. — *Calliopsis. Rich. Pławotka.* 20. Po trzy liście w okrążkach, trzykrotnie pierzastowrębne, koszyczki długoszypułkowe. — *Zinnia. Jaqu. Cynka.* 21. Liście przeciwległe, sercowato okrągłe, łodygę obejmujące, koszyczki wielkie, wierzchołkowe.

50. Kwiaty m a ł e, tylko kilka mm. szerokie *Heliotropium. L. Brodawiec.* (Patrz 61.) 28.
Kwiaty o k a z a ł e, szerokie i długie. 51.
51. Korona d z w o n k o w a t a, nie pofałdowana. *Atropa. L. Wilczajagoda.* 29.
Korona l e j k o w a t a, pofałdowana, biała. *Datura. L. Bieluń.* 29.
Korona lejkowata, pofałdowana, ż ó ł t a lub r ó ż o w a. *Nicotiana. L. Tytoń.* 29.
52. Pylniki do siebie stulone, kielich po odkwitnieniu n i e p o w i ę k s z a j ą c y s i ę. *Solanum. L. Psianka.* 29.
Pylniki od siebie odchylone, kielich po odkwitnieniu w y d ę t y. *Physalis. L. Miechunka.* 30.
Kielich po odkwitnieniu n i e wydęty, jagoda naga, podłużna, wielka. *Capsicum. L. Pieprzowiec.**) 30.
53. Znamię p o j e d y ń c z e, zawiązek kulisty. 54.
Znamię p o d w ó j n e, zawiązek podłużny. 55.
54. Kwiaty ż ó ł t e. *Lysimachia. L. Bażanowiec.* 34.
Kwiaty c z e r w o n e albo n i e b i e s k i e. *Anagallis. L. Kurzyślad.* 35.
Kwiaty b i a ł e albo różowe. *Trientalis. L. Siódmaczek.* 35.
55. Korona r ó ż o w a. *Erytraea. Prs. Tysiącznik.* (*Centurya*). 23.
Korona ż ó ł t a, niebieska, fioletowa lub ciemnoczerwona. *Gentiana. L. Goryczka.* 23.
Korona b i a ł a lub bladoróżowa. *Menyanthes. L. Bóbrek.* 24.

Asperifoliae. L. Szorstkolistne.

56. Korona wałeczkowato-r u r k o w a t a. 57.
Korona l e j k o w a t a, albo d z w o n k o w a t a. 58.
Korona t a l e r z y k o w a t a. 64.
57. Ujście korony zasłonione 5. ł u s e c z k a m i szydłowatemi. *Symphytum. L. Żywokost.* 27.
Ujście korony b e z łuseczek. *Cerinthe. L. Woskówka.* 27.
58. Korona umiarowa. 59.
Korona symetryczna. *Echium. L. Żmijowiec.* 28.
59. Ujście korony łuseczkami albo klapkami zamknięte. 60.
Ujście korony wolne. 61.
60. Korona niebieska, kielich r u r k o w a t y, pięcio z ę b n y. *Anchusa. L. Czerwieniec.* 28.
Korona brudno purpurowo-czerwona, kielich pięcio d z i a ł k o w y. *Cynoglossum. L. Ostrożeń.* 28.
61. Zawiązek p o j e d y ń c z y (niewyraźnie 4-dzielny). *Heliotropium. L. Brodawiec.* (Patrz 50). 28.
Zawiązek wyraźnie czterodzielny. 62.
62. Ujście korony z f a ł d a m i włosistymi. *Lithospermum. L. Nawrot.* 28.
Ujście korony b e z fałdów. 63.
63. Korona najpierw c z e r w o n a, później niebieska albo fioletowa. *Pulmonaria. L. Płucnik.* 28.
Korona ciemno-brudno-czerwona. *Nonnea. Med. Zapłonka.* 28.

---

*) Tu należą także *Solanum pseudo- capsicum L. Koralina*, 30. i *Petunia Lindl. Zawieratka* 30, hodowane często w wazonach jako kwiaty strojne.

64. Średnica korony najwięcej 6 mm. wielka. 65.
Średnica korony 15 mm. i więcej wielka *Borago. L. Ogórecznik.* 28.
65. Kielich po odkwitnieniu płasko rozłożony. *Echinospermum. L. Stroszek.* 28.
Kielich po odkwitnieniu dzwonkowaty. *Myosotis. L. Niezapominajka.* 28.

---

66. Zawiązek pojedyńczy.*) 67.
Na dnie kielicha cztery zawiązki, albo jeden, czterodzielny. 79.
67. Rośliny bez liści zielonych. 68.
Rośliny z liśćmi zielonymi. 69.
68. Na dnie zawiązka jajowaty g r u c z o ł e k. *Lathraea. L. Łuskiewnik.* 34.
B e z gruczołka. *Orobanche. L. Zaraza.* 34.
69. D w a pręciki. 70.
C z t e r y albo pięć pręcików. 71.
70. Korona z o s t r o g ą, kielich 5-wrębny, głąbik 1—2 kwiatowy. *Pinguicula. L. Tłustosz.* 34.
Korona b e z ostrogi. 76.

Scrophularineae. R. Br. Trędownikowate.

71. Cztery pręciki dwusilne. 72.
Pięc pręcików nieco włosistych, od siebie odchylonych, korona kolista. *Verbascum. L. Dziewanna.* 30.
72. Pylniki przy nasadzie z dwoma w y r o s t k a m i. 73.
Pylniki b e z wyrostków. 76.
73. Kielich c z t e r o z ę b n y. 74.
Kielich p i ę c i o z ę b n y. *Pedicularis. L. Gnidosz.* 30.
74. Kielich dzwonkowaty albo walcowaty. 75.
Kielich wydęty. *Rhinantus. L. Szelężnik.* 31.
75. Warga górna ściśniona, na brzegu odgięta. *Melampyrum. L. Pszeniec.* 31.
Warga górna sklepista, na brzegu wycięta. *Euphrasia. L. Świetlik.* 31.
76. D w a pręciki. *Veronica. L. Przetacznik.* 31.
C z t e r y pręciki. 77.
77. Korona wyraźnie dwuwargowa. 78.
Korona niewyraźnie dwuwargowa, rurkowata albo dzwonkowata o brzegu skośnym. *Digitalis. L. Naparstnica.* 32.
78. Korona przy podstawie z o s t r o g ą. *Linaria. L. Lnica.* 33.
Korona z g a r b e m. *Antirrhinum. L. Wyżlin.* 33.
Korona b e z ostrogi i garbu. *Scrophularia. L. Trędownik.***) 33.

---

*) U *Verbeny. L. Koszysko (Werbena),* 27. która posiada koronę prawie talerzykowatą, o brzegu pięciodzielnym, rozdziela się zawiązek na cztery części, dopiero podczas dojrzewania.

**) Tu należą także: *Calceolaria Fenzl. Pantofelnik.* 33. *Penstemon. Traut. Wąsatka.* 33. i *Mimulus. L. Figlarz.* 33. hodowane w ogrodach i w wazonach jako kwiaty strojne.

79. Korona dwuwargowa, niekiedy bez wargi górnej. 80.
Korona prawie talerzykowata, o brzegu skośnym, pięciolatowym. *Verbena. L. Koszyszko.* (*Werbena*). 27.

Labiatae. Juss. Wargowe.

80. D w a pręciki. 81.
C z t e r y pręciki, dwusilne. 83.
81. Korona prawie u m i a r o w a, lejkowata, czterowrębna. *Lycopus. L. Karbieniec.* 24.
Korona wyraźnie d w u w a r g o w a. 82.
82. Pręciki przy nasadzie z jednym ząbkiem, *Rosmarinus. L. Rozmaryn.* 24.
Pręciki przy nasadzie b e z ząbka. *Salvia. L. Szałwija.* 24.
83. Płatki korony prawie r ó w n e. *Mentha. L. Mięta.* 24.
Wargi górnej n i e m a. *Teucrium. L. Ożanka.* 24.
Warga górna bardzo k r ó t k a, wycięta. *Ajuga. L. Dąbrówka.* 25.
Warga górna i dolna rozwinięte. 84.
84. Pręciki ku wardze dolnej pochylone. 85.
Pręciki wzniesione. 86.
85. Korona n i e b i e s k a, warga górna dwuwrębna. *Lavandula. L. Lewanda.* 25.
Korona b i a ł a, warga górna czterowrębna. *Ocymum. L. Bazylia.**) 25.
86. Pręciki tuż o b o k siebie, albo przynajmniej z początku równobieżne. 87.
Pręciki od siebie oddalone, w górze rozpierzchłe, albo ku sobie p o c h y l o n e. 97.
87. Kielich d w u w a r g o w y. 88.
Kielich p i ę c i o z ę b n y. 90.
88. Rurka kwiatowa wewnątrz z l i s t e w k ą włosistą. *Prunella. L. Głowienka.* 25.
Rurka kwiatowa b e z listewki włosistej. 89.
89. Kielich d z w o n k o w a t y, szerszy od korony, nieumiarowo 4—5 zębny. *Melittis. L. Miodownik.* 25.
Kielich po odkwitnieniu z a m k n i ę t y. *Scutellaria. L. Tarczyca.* 25.
90. T y l n e pręciki dłuższe od przednich.**) 91.
P r z e d n i e pręciki dłuższe od tylnych. 92.
91. Płatek środkowy wargi dolnej o k r ą g ł a w y, w k l ę s ł y, karbowany, wielki, płatki boczne małe. *Nepeta. L. Szanta.* 25.
Płatek środkowy wargi dolnej p ł a s k i, odwrotnie sercowaty. *Glechoma. L. Bluszczyk.* 25.
92. Słupek k r ó t s z y od rurki kwiatowej. *Marrubium. L. Krzecina.* 25.
Słupek d ł u ż s z y od rurki kwiatowej. 93.

---

*) W ogrodach kwiatowych i w wazonach hodują niektóre gatunki z rodzajów: *Monarda. L. Pysznogłówka.* 25. i *Phlomis. L. Hełmik.* 25.

**) Aby to widzieć, trzeba wargę dolną scyzorykiem lub igłą wzdłuż rozciąć, wtedy pręciki średnie są tylnymi, a skrajne przednimi.

93. Trzy płatki wargi dolnej tępe. 94.
Trzy płatki wargi dolnej kończyste. *Galeobdolon. Hds. Bezząb.* 25.
Średni płatek wargi dolnej, szeroki, odwrotnie sercowaty, boczne małe, ząbkowate. *Lamium. L. Jasnota.* 26.
94 Warga dolna w gardzieli z dwoma ząbkami. *Galeopsis. L. Kocipysk.* 26.
Warga dolna bez ząbków. 95.
95. W rurce kwiatowej pierścień włosków. 96.
W rurce kwiatowej pierścienia włosków nie ma. *Betonica. L. Bukwica.* 26.
96. Liście dłoniasto-dzielne. *Leonurus. L. Serdecznik.* 26.
Liście podłużnie lancetowate. *Stachys. L. Czyściec.* 26.
Liście jajowate albo sercowate. *Ballota. L. Mierznica.* 26.
97. Liście całobrzegie. 98.
Liście piłkowane albo karbowane. 100.
98. Kwiaty we wiązkach w kątach liści. 99.
Kwiaty w jednostronnych gronach. *Hyssopus. L. Izop.* 26.
Kwiaty w gęstych kłosach. *Origanum. L. Majeranek.* 26.
99. Kielich dwuwargowy. *Thymus. L. Tymian.* 27.
Kielich o równych 5. ząbkach. *Satureja. L. Cząberek.* 27.
100. Kwiaty czerwone albo liliowe. 101.
Kwiaty białe. *Melissa. L. Rojownik.* 27.
101. Okrążki otoczone okrywą, utworzoną z licznych szczeciniastych przysadków. *Clinopodium. L. Storczyszek.* 27.
Okrążki bez takiej okrywy. *Calamintha. Mnch. Czyścica.* 27.

---

102. Cztery (rzadko kiedy trzy) pręciki. 103.
Pięć pręcików. 110.
103. Liczne kwiaty w wspólnym kielichu. 104.
Bez wspólnego kielicha. 106.

Dipsaceae. DC. Szczeciowate.

104. Główka kwiatowa posiada pomiędzy kwiatkami kolczaste przysadki. *Dipsacus. L. Szczeć.* 22.
Przysadki plewinkowate albo zielone, lecz nie kolczaste. 105.
Przysadków nie ma, tylko szczecinki. *Cnautia. Coult. Świerzbnica.* 22.
105. Dolne liście całe. *Succisa. MK. Czarcikąs.* 22.
Dolne liście pierzasto wrębne albo dzielne. *Scabiosa. R. Sch. Dryjakiew.* 22.

---

106. Korona czterowrębna, pręcików cztery. 107.
Korona pięciowrębna, rurkowato-dzwonkowata, pręcików trzy. 109.

Rubiaceae. Juss. Marzannowate.

107. Korona l e j k o w a t a, albo dzwonkowata. 108.
Korona płaska k o l i s t a. *Galium. L. Przytulia.* 23.

108. Brzeg kielicha wyraźnie c z t e r o - z ą b k o w y, kwiaty ż ó ł t e. *Rubia. L. Marzanna.* 23.
Brzeg kielicha n i e w y r a ź n y, kwiaty b i a ł e, albo różowo białe. *Asperula. L. Marzanka.* 23.

---

109. Znamię p o j e d y ń c z e, łodyga widlasto-dzielna, gałęzista, liście całobrzegie, owoc bez puchu. *Valerianella. Poll. Roszpunka.* 22.
Znamię t r ó j d z i e l n e, łodyga pojedyńcza, liście zwykłe pierzaste, owoc uwieńczony puchem. *Valeriana. L. Kozłek.* 22.

110. Korona p ł a s k a rozszerzona. *Specularia. Hrt. Zwrotnica.* 14.
Korona d z w o n k o w a t a, albo lejkowata. *Campanula. L. Dzwonek.* 15.

---

111. Kwiaty j e d n o p i e n n e. 112.
Kwiaty d w u p i e n n e. 119.

112. Liście p i e r z a s t e, kwiaty zebrane w główki jajowate albo wałeczkowate, wierzchołkowe. W górze są kwiaty pręcikowe, w dole słupkowe. Okwiat 4-wrębny. *Poterium. L. Żyleniec.* 35.
Liście p o j e d y n c z e, albo łatowate. 113.

113. Kwiaty drobne, ułożone w p o d b a l d a s z e k wielopromienny. Około środkowego kwiatu słupkowego są ułożone kwiaty pręcikowe i razem otoczone zieloną okrywą dzwonkowatą, opatrzoną przy brzegu gruczołowatymi, półksiężycowatymi przyrostkami. Owoc torebka, kulista, drobno ziarnisto-kropkowana. Rośliny o sokach mlecznych. *Euphorbia. L. Ostromlecz.* 13.
Kwiaty drobne, ułożone w k o l b a c h, otoczonych pochwą. Kolba na wierzchołku naga, we środku posiada kwiaty pręcikowe, a w dole słupkowe. Owoc jagoda szkarłatna. *Arum. L. Obrazki.* 12.
Kwiaty i n a c z e j ułożone, ani w baldaszkach ani w kolbach, bez pochwy. 114.

114. Kwiaty z okwiatem p o d w ó j n y m. 115.
Kwiaty z okwiatem p o j e d y n c z y m, albo bez okwiatu. 117.

115. Kwiaty m a ł e, zielonawo białe, zebrane w baldaszkogrona wierzchołkowe. *Bryonia. L. Przestęp.* 14.
Kwiaty w i e l k i e, żółte, pojedynczo w kątach liści. 116.

116. Wąsy g a ł ę z i s t e, liście pięciołatowe. *Cucurbita. L. Dynia.* 14.
Wąsy p o j e d y n c z e, liście pięciokątne *Cucumis. L. Ogórek.* 14.

117. Kwiaty w g ł ó w k a c h, podłużnie jajowatych, liście jajowate, albo wrębne. Kwiaty pręcikowe i słupkowe w osobnych główkach, ale na tej samej roślinie. Kwiaty pręcikowe liczne, nie mają kielicha, korona rurkowata 5-zębna, kwiaty słupkowe 2—4, mają koronę nitkowato-rurkowatą. *Xanthium. L. Rzepień.* 15.
Kwiaty p o j e d y ń c z o albo kupkami. 118.

118. Liście okryte włoskami parzącymi, kwiaty pojedynczo albo skupione w wiechach. Okwiat kwiatów pręcikowych 4-dzielny, zielony, — słupkowych 4-dzielny, lecz tylko 2 większe działki pozostają. *Urtica. L. Pokrzywa.* 12.
Liście naprzeciw- lub naprzemianległe, bez włosów parzących, okwiat suchy, plewowaty, często ubarwiony, 3—5 płatkowy. *Amaranthus. L. Szarłat.* 13.
119. Liście pojedyncze. 120.
Liście palczasto 5—9 dzielne, kwiaty pręcikowe w gronach, w kątach liści, mają okwiat drobny, 5-dzielny, i 5 pręcików, słupkowe, zbite w kupki, tworzą kłos wierzchołkowy, przeplatany licznymi przylistkami. *Cannabis. L. Konopie.* 12.
120. Łodyga wzniesiona. 121.
Łodyga wijąca się, kwiaty pręcikowe tworzą wiechy i mają okwiat drobny, 5-dzielny i 5 pręcików, kwiaty słupkowe tworzą bazie, które po dojrzeniu podobne są do miękkiej, małej, suchobłoniastej szyszki. *Humulus. L. Chmiel.* 12.
121. Kwiaty zielonawe, pręcikowe w długich gronach wierzchołkowych, mają okwiat 3-dzielny i 8—12 pręcików, — słupkowe pojedynczo albo kupkami w kątach liści. *Mercurialis. L. Szczyr.* 14.
Liście w nasadzie włóczniowate, kwiaty pręcikowe mają okwiat 4-dzielny, pręcików 4, słupkowe zaś mają okwiat rurkowaty, 2—3 wrębny. *Spinacya. L. Szpinak.* 13.

Klucz do oznaczania gatunków.

Rodzina. Aroideae. Juss. Obrazkowate.

Arum. L. Obrazki. 113.*)
Liście odziomkowe oszczepowato-strzałkowate, plamiste, albo jednobarwne. Kolba otoczona pochwą. Owoce szkarłatne. Miejsca cieniste, gaje. V. *A. maculatum. L. O. plamiste.*

Rodzina. Cannabineae. Endl. Konopiowate.

Humulus. L. Chmiel. 120.
Łodyga wijąca się, liście ogonkowe, szerokie, szorstkie, dłoniastodzielne, kwiaty pręcikowe drobne, w kątach liści, słupkowe, zebrane w bazie (szyszki), w kątach liści, pojedynczo lub parzysto. Dojrzała szyszka jest jajowata, owalna lub podłużna, właściwej mocnej woni aromatycznej, łuski jej są błoniaste, prawie półprzeźroczyste, tępe lub nieco kończyste, brunatno-żółtawe. Między krzakami w zaroślach, także uprawiony. VI—VII. *H. Lupulus. L. Ch. zwyczajny.*
Cannabis. L. Konopie. 119.
Łodyga wysoka, pokryta włoskami przylegającymi, kwiaty pręcikowe w gronach, słupkowe, parzyste, gęsto skupione, boczne lub

*) Liczba za nazwą rodzajową odnosi się do liczby bieżącej klucza, w którym oznaczone są rodzaje.

wierzchołkowe, każdy kwiatek opatrzony przysadką. Uprawiane. VII—VIII. *C. sativa. L. K. zwyczajne.*

Rodzina. Urticaceae Endl. Pokrzywowate.

Urtica. L. Pokrzywa. 118.

Łodyga czworograniasta, wysoka, prosta, liście brudnozielone, wielkie, jajowato-podłużne, sercowate, grubopiłkowane. Kwiaty dwupienne, zielonawe, wiechy zwisłe. Chwast pospolity w ogrodach, lasach, przy drogach i płotach. VI—VII. *U. dioica. L. P. zwyczajna.*

Łodyga niska, liście jasnozielone, kwiaty jednopienne, wiecha wzniesiona. Chwast pospolity wszędzie. VI—IX. *U. urens. L. P. żagawka.*

Rodzina. Chenopodiaceae. Vent. Kemosowate.

Spinacia. L. Szpinak. 121.

Łodyga wzniesiona, gałęzista, liście ogonkowe, włóczniowate albo strzałkowate, całobrzegie. Kwiaty zielonawe, zebrane w kupkach międzylistnych. Uprawiany. V—X. *S. oleracea. L. Sz. jarzynny.*

Rodzina. Amaranthaceae. R. Br. Szarłatowate.

Amaranthus. L. Szarłat. 118.

Kwiaty drobne, zielonawe, czasem bladoczerwone, zebrane w gęste główki międzylistne, lub kłosy wierzchołkowe, liście jajowato-rombowe, niekiedy plamiste. W ogrodach, przy płotach, na gruzach. VII—VIII. *A. viridis. All. Sz. zielony.*

Kwiaty drobne, zielone, czasem blado-czerwone, zebrane w główki kłosowato skupione, międzylistne lub wierzchołkowe, liście jajowate albo podłużne. Na rumowiskach i gruntach uprawnych. VII—IX. *A. retroflexus. L. Sz. pogięty.*

W ogrodach lub wazonach hodują niektóre gatunki jako kwiaty strojne.

Rodzina. Euphorbiaceae. R. Br. Ostromleczowate.

Euphorbia. L. Ostromlecz. 113.

1. Między ząbkami okrywy, gruczoły okrągławe. 2.
   Między ząbkami okrywy, gruczoły półksiężycowate. 5.
2. Torebka gładka, liście odwrotnie jajowate, piłkowane. Pola, ogrody. VI—IX. *E. Helioscopia. L. O. obrotny.*
   Torebka brodawkowata. 3.
3. Baldaszkogron wielopromienny, liście nagie, lancetowate, całobrzegie, albo drobno piłkowane. Promienie wrębne i jeszcze raz widełkowate. Łąki bagniste. V—VI. *E. palustris. L. O. błotny.*
   Baldaszkogron 3-4 promienny, promiennie widełkowate. Okrywki prawie trójkątnie-jajowate, kolczaste, górne z nasadą sercowatą, siedzące, dolne, w ogonek zwężające się. 4.
4. Brodawki prawie półkuliste. Po wsiach, przy płotach i drogach. VI—VII. *E. platyphylla. L. O. szerokolistny.*
   Brodawki krótko-wałeczkowate, liście nieco węższe. Miejsca cieniste i bagniste. VI—VII. *E. stricta. L. O. smukły.*

5. Przylistki gałązek zrastają się w jeden liść prawie okrągły. Lasy cieniste, zarośla i poręby. IV—V. *E. amygdaloides. L. O. migdałowaty.*
Przylistki wolne. 6.
6. Baldaszkogron złożony z licznych gałązek. 7.
Baldaszkogron złożony z trzech (rzadziej czterech) gałązek. 9.
7. Liście lancetowate. 8.
Liście równowązkie, całobrzegie, nagie. Wzgórza i ugory. IV—VI. *E. Cyparissias. L. O. wązkoliści.*
8. Liście przy nasadzie zwężające się. Przydroża, miedze, zarośla. VI—VIII. *E. Esula. L. O. tępoliści.*
Liście lancetowato-łopatkowate, siedzące. Ugory i ścierniska. VII—IX. *E. falcata. L. O. sierpowaty.*
9. Liście odwrotnie jajowate, całobrzegie. Pola i ogrody. VII—IX. *E. Peplus. L. O. ogrodowy.*
Liście równowązkie. Ugory i ścierniska. VI—IX. *E. exigua. L. O. drobny.*

Mercurialis. L. Szczyr. 121.

Łodyga pojedyńcza, liście jajowate, podłużne, piłkowane, kwiaty drobne, zielonawe. W gajach i lasach cienistych. IV—V. *M. perennis. L. Sz. trwały.*
Łodyga gałęzista, liście eliptyczne, grubo piłkowane. W gajach i zaroślach. IV.—V. *M. annua. L. Sz. roczny.*

Rodzina. Cucurbitaceae. Juss. Dyniowate.

Bryonia. L. Przestęp. 115.

Kwiaty jednopienne. Działki kielicha kwiatów słupkowych tak długie jak zielonkowata korona. Pręciki bez włosków, znamię nagie. Po płotach. VI—VII. *B. alba. L. P. biały.*
Kwiaty dwupienne. Działki kielicha kwiatów słupkowych do połowy tak długie jak korona. Pręciki i znamię włosiste. Po płotach. IV—VII. *B. dioica. L. P. dwupienny.*

Cucurbita. L. Dynia. 116.

Łodyga czołgająca się lub wspinająca, szorstko-włosista. Szypułki kwiatowe w kątach liści. Kwiaty mają 8—10 cm. średnicy. Uprawiany. VI—IX. *C. Pepo. L. D. Harbuz.*

Cucumis. L. Ogórek. 116.

Liście o kątach ostrych. Uprawiany. VI—IX. *C. sativa L. O. ogrodowy.*
Liście o kątach tępych. Uprawiany w cieplarniach. VII—IX. *C. Melo. L. O. Melon.*

Rodzina. Campanulaceae. DC. Dzwonkowate.

Specularia. Hrt. Zwrotnica. 110.

Łodyga tępo kanciasta, działki kielicha równowązkie, korona nie wielka, kulista, purpurowo-fiołkowa. Między zbożem. VI—VII. *S. Speculum. DC. Z. pospolita.*

Campanula. L. Dzwonek. 110.

1. Kwiaty szypułkowe. 2.
Kwiaty siedzące, tworzą wiązkę na wierzchołkach łodyg i w kątach górnych liści. 7.
2. Liście łodygowe wązkie. 3.
Liście łodygowe szerokie. 6.
3. Liście odziomkowe okrągławe, sercowate. 4.
Liście odziomkowe podłużne, w ogonek zwężające się. 5.
4. Liście łodygowe całobrzegie, równowązkie. Miejsca suche i łąki. VI—X. *C. rotundifolia. L. Dz. okrągłolistny.*
Liście łodygowe piłkowane, eliptyczne, w nasadzie sercowate, kwiaty błękitne. Rośnie kępiasto w górach. VI—IX. *C. carpatica. L. Dz. karpacki.*
5. Działki kielicha lancetowate, grono pojedyńcze, o kwiatach nielicznych, korona wielka, półkulista, dzwonkowata, ciemno-niebieska (w ogrodach hodowany, także biała). Lasy i zarośla, VI—VII. *C. persicifolia. L. Dz. brzoskwiniolistny.*
Działki kielicha szydełkowate, grono gałęziste, gałązki rozłożyste, liście karbowane, kwiaty blado-fioletowe. Na łąkach. V—VII. *C. patula. L. Dz. rozpierzchły.*
6. Łodyga ostrokanciasta, wraz z liśćmi szorstkowłosista, kwiaty pojedynczo albo po kilka w kątach liści, działki kielicha wązkolancetowate. Lasy i zarośla. VII—VIII. *C. Trachelium. L. Dz. wielkokwietny.*
Łodyga obła, albo tępo kanciasta, liście pod spodem szorstkowłosiste, grona wierzchołkowe, jednostronne. Zarośla i pastwiska. VII—VIII. *C. rapunculoides. L. Dz. jednoboczny.*
7. Łodyga i liście szorstkowłosiste, działki kielicha jajowate, tępe. Lasy i łąki mokre. VI—VII. *C. Cervicaria. L. Dz. kosmaty.*
Łodyga i liście nagie, albo kosmate, działki kielicha równowązkie, kończyste. Suche łąki i zarośla. V—VIII.. *C. glomerata. L. Dz. skupiony.*

Rodzina. Ambrosiaceae. LK. Bożybytowate.

Xanthium. L. Rzepień. 117.

Łodyga i gałęzie z cierniami trójdzielnemi, żółtemi, liście całe albo trójdzielne, pod spodem śnieżnobiałe. Na pustkowiach, przy drogach i miedzach. VII—IX. *X. spinosum. L. Rz. ciernisty.*
Łodyga i gałęzie na końcach z haczykowatymi cierniami, liście wielkie, sercowato 3-łatowe, z obu stron zielone, ząbkowano-karbowane. Jak poprzedzający gatunek. VII—IX. *C. strumarium. L. Rz. pospolity.*
Oba gatunki mają liście naprzemianległe, ogonkowe, kwiaty zielonawe, w gronach wierzchołkowych i bocznych.

Rodzina. Compositae. Vaill. Złożone.

Ligulatae. Języczkowe.

Cichorium. L. Podróżnik. 4.

Łodyga 50 cm. wysoka, kwiaty błękitne. Koło dróg i na miedzach. VII—IX. *C. Intybus. L. P. pospolity.* —Liście szeroko jajowate, o pod-

stawie sercowatej, łodygę obejmujące. Uprawiana w ogrodach. VII—VIII. *C. Endivia. L. P. szczerbak.*

Hypochaeris. L. Prosinka. 5.

Koszyczki pojedynczo na wierzchołkach łodyg. Łąki i miedze. VII—VIII. *H. radicata. L. P. korzenista.*

Tragopogon. L. Kozibród 6.

Szypułka kwiatostanu nie zgrubniała, kwiaty wielkie, żółte, tak długie jak kielichokrywy, kwiatogłówki stulone, mają postać stożka. Na łąkach i pastwiskach. V—VII. *T. pratensis. L. K. łąkowy.*

Scorzonera. L. Wężymord. 7.

Liście odziomkowe eliptyczno-lancetowate, nagie, faliste, łodygowe, siedzące, coraz węższe, kwiaty bladożółte, miłej woni. Pagórki świetliste, niekiedy uprawiany w ogrodach. VI—VIII. *S. hispanica. L. W. hiszpański.*

Picris. L. Gorycznik. 8.

Łodyga szczeciniasta, szorstka, puch bez trzoneczka. Łąki i wzgórza. VI—VII. *P. hieracioides. L. G. jastrzębiowy.*

Leontodon. L. Nicennica. 8.

Łodyga gałęzista, w i e l o k w i a t o w a. Łąki VII—IX. *L. autumnalis. L. N. jesienna.*

Łodyga pojedyncza, j e d n o k w i a t o w a, liście nagie, albo tylko pojedynczymi włoskami okryte. Łąki, przydroża. VI—IX. *L. hastilis. Koch. N. gładka.*

Hieracium. L. Jastrzębiec. 9.

1. Pęd kwiatonośny b e z l i s t n y, tylko różyczka 1—3 listna. 2. Pęd kwiatonośny u l i s t n i o n y. 4.
2. Pęd w i e l o k w i a t o w y, zwykle 10—20 główek. 3. — Pęd j e d n o k w i a t o w y, różyczka liści kosmata. Na łąkach. V—X. *H. Pilosella. L. J. Kosmaczek.*
3. Liście m o d r a w o z i e l o n e, okryte długimi, szczeciniastymi włosami. Łąki, trawniki. V—VII. *H. praealtum. Koch. J. nabiegły.* — Liście t r a w i a s t o z i e l o n e, okryte gęstymi, długimi włosami. Łąki. VI—VIII. *H. pratense. Tsch. J. łąkowy.*
4. Liście z wierzchu zielone, często purpurowo-plamiste, pod spodem niebieskawo-szare, głąbik włosisty, kwiaty żółte. Wzgórza, zarośla, mury. VI—VII. *H. murorum. L. J. pospolity.* — Liście lancetowato-równo-wązkie, nieco piłkowane, wiecha baldaszkowata. Różyczka liści odziomkowych podczas kwitnienia zwiędła. Zarośla i lasy. VII—IX. *H. umbellatum. L. J. baldaszkowy.*

Taraxacum. Juss. Mniszek. 10.

Głąbik rurkowaty, nagi albo nieco omszony, liście zatokowo-zębate. Na łąkach, pastwiskach, trawnikach i w ogrodach. V—IX. *T. officinale. Wigg. M. lekarski*

Sonchus. L. Mlecz. 11.

1. Kielichokrywa gruczolowato-w ł o s i s t a. 2. — Kielichokrywa n a g a. 3.
2. Liście z nasadą s t r z a ł k o w a t ą. Bagna. VII—VIII. *S. paluster. L. M. błotna.* — Liście z nasadą s e r c o w a t ą. Na polach między zbożem. VII—VIII. *S. arvensis. L. M. polna.*

3. Liście z nasadą s e r c o w a t ą, ostro-kolczasto-ząbkowaną. Pustkowia i rumowiska. VII—X. *S. asper. Vill. M. ostra.* Liście z nasadą s t r z a ł k o w a t ą, tylko nieco kolczasto-ząbkowaną. Na polach. VI—IX. *S. oleraceus. L. M. warzynowa.*

Crepis. Pępawa. 11.

1. Zewnętrzne kielichokrywy p r z y l e g a j ą c e, wewnątrz nagie, liście rozmaitych kształtów, kwiaty żółte. Łąki, pola i przydroża. VI—X. *C. virens. L. P. zielona.* — Zewnętrzne kielichokrywy o d s t a j ą c e. 2.
2. Brzegi liścia p o d w i n i ę t e. Pola, przydroża. VI—VII. *C. tectotorum. L. P. pospolita.* — Liście p ł a s k i e, kielichokrywa wewnątrz włosista. Pola, przydroża. VI—VIII. *C. biennis. L. P. szorstka.*

Lactuca. L. Sałata. 11.

Liście podłużnie jajowate, ciernisto-ząbkowane, całobrzegie lub zatokowo wykrojone, t ę p e. Pustkowia. VI—VIII. *L. virosa. L. S. jadowita.* — Liście sercowato-strzałkowate, łodygę obejmujące, k o ń c z y s t e. Uprawiana w ogrodach. VI—VIII. *L. sativa. L. S. ogrodowa.* — Liście z nasadą strzałkowatą, haczysto-pierzastodzielne, o s t r o k o ń c z y s t e. Rumowiska i pustkowia. VII—VIII. *L. scariola. L. S. dzika.*

Tubulosae. Rurkowe.

Lappa. Tourn. Łopian. 12.

Główki kwiatowe purpurowe, kielichokrywy haczykowate, n i e o p a j ę c z o n e. Przy drogach, płotach i w zaroślach. VII—VIII. *L. major. Gärtn. Ł. większy.* — Kielichokrywy haczykowate, n i e c o o p a j ę c z o n e, liście pod spodem opilśnione. Przy płotach, drogach i w zaroślach. VIII—IX. *L. minor. DC. Ł. mniejszy.* — Kielichokrywy z kolcem prostym. b a r d z o o p a j ę c z o n e. Przy drogach, płotach i w zaroślach. VII—VIII. *L. tomentosa. Lamk. Ł. kosmaty.*

Carlina. L. Dziewięćsił.

Różyczka liści odziomkowych, z pomiędzy nich wyrasta pęd krótki n i e u l i s t n i o n y, zakończony jednym koszykiem. Kwiaty b i a ł a w e. Wzgórza i pastwiska. VI—VII. *C. acaulis. L. Dz. przyziemny.* Pędy kwiatonośne u l i s t n i o n e, rozgałęzione, wielokoszyczkowe, pajęczynowato owłosione Kwiaty ż ó ł t e. Wzgórza i pastwiska. VI—VII. *C. vulgaris. L. Dz. pospolity.*

Cirsium. Tourn. Ostrożeń. 13.

1. Kwiaty b l a d o - ż ó ł t e, łodyga aż do wierzchołka ulistniona, liście rogowate. Mokre łąki. VII—IX. *C. oleraceum. Scop. O. żółtawy.* Kwiaty p u r p u r o w e albo czerwonawo-fioletowe. 2.
2. Liście z wierzchu c i e r n i s t o - w ł o s i s t e, łodyga ciernista. Przydroża i pustkowia. VII—VIII. *C. lanceolatum. Scop. O. lancetowaty.* — Liście z wierzchu n a g i e, albo miękko-włosiste. 3.
3. Osadnik podłużnie w a l c o w a t y, brzeg korony aż do nasady pięciodzielny. Pola, gaje i lasy. VII—IX. *C. arvense. Scop. O. polny.* — Osadnik j a j o w a t y, albo prawie kulisty, brzeg korony do połowy pięciowrębny. 4.
4. Liście po łodydze zbiegające, łodyga w górze prawie bezlistna. Mokre łąki. VI—VII. *C. palustre. Scop. O. błotny.*

Onopordon. L. Popłoch. 14.
Łodyga gruba, liście wielkie, zatokowo-ząbkowane, cierniste i opajęczone, główki kwiatowe dość wielkie, mają kielichokrywy cierniste, kwiaty różowe. Po śmieciskach, we wsiach, przy płotach i drogach. VI—VIII. *O. Acantium. L. P. pospolity.*

Carduus. L. Oset. 14.
Kielichokrywy w poprzek fałdowane, bardzo odgięte. Na wierzchołku łodygi jedna wielka główka kwiatowa zwisła. Przy drogach i na pustkowiach. VII—IX. *C. nutans. L. O. zwisły.* — Łodyga skrzydlata, gałęzista, cała bardzo ciernista. Główki kwiatowe pojedynczo, albo po dwie. Ugory i pastwiska. VI—IX. *C. acanthoides. L. O. najeżony.* — Łodyga gałęzista, liście wielkie, szerokie, zatokowo wcinane, pod spodem biało opilśnione. Na łąkach i rumowiskach. VI—VIII. *C. crispus. L. O. kędzierzawy.*

Centaurea. L. Chaber. 15.
1. Liście okrywy liczne, o brzegu błaszkowato-suchym i poszarpanym. 2. — Liście okrywy na wierzchołku ze suchobłoniastym przyrostkiem nie poszarpanym, bez czarnego ubarwienia. 4.
2. Górne liście łodygowe podłużnie-lancetowate, całobrzegie, kwiaty błękitne. Między zbożem. VI—VII. *C. Cyanus. L. Ch. bławat.* Wszystkie liście pierzastowrębne. 3.
3. Łodyga jednogłówkowa, liście pierzasto-sieczne, o listkach lancetowatych, koszyczki wielkie, kwiaty różowe. Pagórki i przydroża. VI—IX. *C. Scabiosa. L. Ch. wielkokwietny.* — Łodyga wiechowato-gałęzista, wielokwiatowa, liście pierzastosieczne, o listkach równowązkich. Koszyczki małe, kwiaty różowe. Wzgórza i przydroża. VII—IX. *C. paniculata. Jacq. Ch. wiechowaty.*
4. Liście lancetowate, całe, kwiaty różowe. Wzgórza i przydroża. VII—IX. *C. Jacea. L. Ch. łąkowy.*

Petasites. Grtn. Lepiężnik. 16.
Łuski na łodydze purpurowo-czerwone, liście nierówno ząbkowane, główki zebrane w bukiet jajowaty, kwiaty krwisto-czerwone. Moczary, zarośla, nad potokami. III—IV. *P. officinalis. Mnch. L. lekarski.*

Eupatorium. L. Szadziec. 16.
Łodyga krótko-włosista, liście przeciwległe, 3—5 dzielne, kwiaty różowe, koszyczki bardzo liczne, skupione w płaskie kwiatostany. W mokrych zaroślach, nad brzegami wód. VII—VIII. *E. cannabinum. L. Sz. konopiowaty.*

Tanacetum. L. Wrotycz. 16.
Liście głęboko porozcinane, kwiatogłówki żółte, półkuliste, ułożone w baldaszkogrona. Przy wsiach, w ogrodach i zaroślach. VII—IX. *T. vulgare. L. W. pospolity.*

Artemisia. L. Bylica. 16.
1. Osadnik nagi. 2. — Osadnik szorstko-włosisty, liście jedwabisto-włosiste, szare, zewnętrzne pokrywy szaro-kutnerowate. Miedze, przydroża, pagórki. VII—VIII. *A. Absynthium. L. B. piołun.*
2. Liście jedwabisto-włosiste, białawo-szare. Na polach piaszczystych, miedzach i pagórkach. VIII—IX. *A. campestris. L. B. polna.* Liście dwubarwne, z wierzchu brudno-zielone, nagie, pod spo-

dem kutnerem białawym okryte, szerokie, grubo-pierzasto-wrębne. Przydroża, około płotów. VIII—IX. *A. vulgaris. L. B. pospolita.*

Helichrysum. Gärtn. Suchołustka. 17.

Główki kwiatowe wierzchołkowe, w gałęzistych podbaldaszkach, liście bezogonkowe. Piasczyste gaje, wzgórza, także w ogrodach hodowane w rozmaitych odmianach jako kwiaty strojne pod nazwą „Nieśmiertelników". VII—IX. *H. arenarium. DC. S. piaskowa.*

Gnaphalium. L. Szarota. 18.

Koszyczek kwiatowy biały albo różowy, dolne liście łopatkowate. Łąki, wzgórza, zarośla. V—VI. *G. dioicum. L. Sz. dwupienna.* — Łodyga od dołu gałęzista, biało-kutnerowata, liście klinowato-lancetowate. Wilgotne pola, bagna. VII—IX. *G. uliginosum. L. Sz. błotna.* Średnie liście łodygowe krótsze od dolnych, wszystkie jednonerwowe, kłos kwiatowy wydłużony. W lasach i zaroślach. VII—IX. *G. silvaticum. L. Sz. leśna.*

Filago. L. Ukwap. 18.

Listki okrywy na wierzchołku b r u n a t n e, łodyga wiechowato-groniasto rozgałęziona. Pola piasczyste. VI—VIII. *F. arvensis. L. U. polny.* — Listki okrywy na wierzchołku ż ó ł t a w e, łodyga w górze widlasto-dzielna. Pola uprawne. VI—VIII. *F. minima. Fr. U. najmniejszy.*

Radiatae. Promieniowe.

Tussilago. L. Podbiał. 21.

Łuski na końcach brunatne, liście odziomkowe sercowato-okrągławe, kwiaty złocisto-żółte. Miejsca wilgotne. III—IV. *T. Farfara. L. P. pospolity.*

Senecio. L. Starzec. 22.

1. Liście łodygowe pierzasto-wrębne. 2. — Liście łodygowe c a ł e, eliptyczno-lancetowate, główka kwiatowa dwa razy tak długa jak szeroka, kwiatów brzegowych 5—8. Zarośla, poręby. VII—VIII. *S. nemorensis. L. St. gajowy.*
2. Główka kwiatowa b e z kwiatów brzegowych, liście prawie nagie, siedzące, zatokowo-pierzasto-wrębne, listki okrywy na końcach czarne. Pola, przydroża. VI—IX. *S. vulgaris. L. St. pospolity.* — Główki kwiatowe z k w i a t a m i brzegowymi. 3.
3. Kwiaty brzegowe o d g i ę t e. 4. — Kwiaty brzegowe p o z i o m o o d s t a j ą c e. 5.
4. Liście i okrywy gruczołowato-włosisto-lipkie. Pagórki, przydroża. VI—IX. *S. viscosus. L. St. lipki.* — Liście z pajęczynowym kutnerem, kielichokrywy krótkie, przylegające. Po brzegach lasów. VII—VIII. *S. silvaticus. L. St. leśny.*
5. Liście dolne prawie nagie, lirowato-pierzasto-wrębne, górne, pierzasto-dzielne. Łąki, gaje, przydroża. VII—IX. *S. Jacobea. L. St. wielki.* — Okrywa koszyczka dwuszeregowa, liście pierzasto-wrębne. Piasczyste lasy i przydroża. V—VI. i IX—XI. *S. vernalis. WK. St. wiosenny.*

Cineraria. L. Popielnik. 22.

Główki kwiatowe liczne, o kwiatach brzegowych purpurowych, lub ciemno-fiołkowych, tworzą sute i piękne baldaszkogrona i z tej przyczyny są ulubioną ozdobą pokojową. IV—VI. *C. hybrida. Willd. P. purpurowy.*

Inula. L. Oman. 24.

1. Kielichokrywy lancetowate, albo równowązkie. 2. Kielichokrywy owalne, liście jajowate, pod spodem opilśnione. Wilgotne zarośla. VII—VIII. *I. Helenium. L. O. prawy.*
2. Roślina włosista, włoski przylegające, miękkie. Przy drogach, na miejscach mokrych. VII—VIII. I. *Britanica. L. O. łąkowy.*

Pulicaria. Grtn. Płesznik. 24.

Kwiaty brzegowe maloco dłuższe od tarczowych, liście o nasadzie zaokrąglonej, siedzące, główki kwiatowe brudno-żółte. Miejsca wilgotne. VII—VIII. *P. vulgaris. Gärtn. P. pospolity.*

Erigeron. L. Przymiotnik 25.

Kwiaty brzegowe brudnobiałe, nieco dłuższe od okryw. Po pastwiskach i rumowiskach. VII—IX. *E. canadensis. L. P. kanadyjski.* — Kwiaty brzegowe purpurowe, różowe, liliowe, albo żółtawo-zielone, dwa razy dłuższe od okryw. Suche pagórki, trawniki VII—VIII. *E. acer. L. P. ostry.*

Aster. L. Gwiazdosz (Astry). 25.

Łodyga wzniesiona, wraz z liśćmi kutnerowato-szorstka, kwiaty tarczowe, żółte, brzegowe, niebieskie. Na pastwiskach kamienistych, po brzegach lasów. VIII—IX. *A. Amellus. L. G. zaleśny.* W ogrodach uprawiają w licznych odmianach jako kwiaty strojne. VII—IX. *A. chinensis. L. G. chiński.*

Bidens. L. Dwuząb. 26.

Liście 3—5 dzielne, zwężające się w skrzydłowaty ogonek. Mokradła. VII—IX. *B. tripartitus. L. D. trójdzielny.*

Liście lancetowate, siedzące, grubo piłkowane. Mokradła. VIII—IX. *B. cernuus. L. D. zwisły.*

Tagetes. L. Aksamitki. 27.

Kwiaty brudno-żółte, lub rdzawe, gałęzie odstająco rozłożyste. W ogrodach jako kwiaty strojne. VI—VII. *T. patula. L. A. rozłożyste.* — Kwiaty jednostajnie jasnożółtej barwy, gałęzie wzniesione. Jak poprzedzający gatunek. VI—VII. *T. erecta. L. A. wzniesione.*

Dahlia. W. Georginia. 27.

Kwiaty tarczowe zawsze żółte, brzegowe rozmaicie ubarwione. Roślina powszechnie znana i w rozlicznych odmianach hodowana w ogrodach jako jesienna ozdoba. VIII—X. *D. variabilis. W. G. zmienna.* Tu należą także niektóre kwiaty strojne hodowane w ogrodach, a mianowicie: *Coreopsis tripteris. L. Panieńskie oczka*, ma kwiaty brzegowe złocisto-żółte, kwiaty tarczowe, purpurowo-brunatne. — *Calliopsis bicolor. Rchb. Plamotka*, ma kwiaty brzegowe złocisto-żółte z czarną purpurową plamką przy nasadzie, kwiaty tarczowe,

ciemno-błękitno-czerwone. — *Zinnia elegans. Jcqu. Cynka*, ma kwiaty brzegowe purpurowo- albo szkarłatno-czerwone, kwiaty tarczowe, ciemne.

Calendula. L. Nogietek. 30.

Liście potarte, woni nieprzyjemnej, kwiaty pomarańczowo-żółte. W ogrodach jako kwiat strojny. VII—IX. *C. officinalis. L. N. lekarski.*

Helianthus. L. Słonecznik. 30.

Liście sercowate, główki z w i s ł e. W ogrodach jako kwiat strojny. VII—IX. *H. annuus. L. S. zwyczajny.* — Liście górne podłużnie jajowate, kończyste, główki wzniesione. W ogrodach i na polach. IX—X. *H. tuberosus. L. S. bulwowy.*

Galinsoga. Cav. Żółtlica. 31.

Liście w okółkach dwulistnych, drobne, jajowate, trójnerwowe. Kwiatów języczkowych zwykle tylko 5, krótkich. Pola, ogrody. VII—VIII. *G. parviflora. Cav. Ż. drobnokwiatowa.*

Achillea. L. Krwawnik. 32.

Kwiatogłówki liczne, drobne, białe, czasem cieliste lub różowe. Liście 2—3 razy p i e r z a s t o d z i e l n e. Łąki, poręby, zarośla, przydroża. VI—IX. *A. Millefolium. L. K. pospolity.* — Liście c a ł e, równowązkie, na brzegu ostro i gęsto piłkowane. Łąki, miedze i zarośla. VI—IX, *A. Ptarmica. L. K. piłkowany.*

Anthemis. L. Rumian. 32.

1. Kwiaty brzegowe ż ó ł t e. Na świetlistych pagórkach. VII—VIII. *A. tinctoria. L. R. farbierski.* — Kwiaty brzegowe b i a ł e. 2.
2. Plewinki k o l c z y s t e. 3. — Plewinki b e z kolców. Osadnik wewnątrz p e ł n y, kwiaty wonne, pełne. Niekiedy w ogrodach hodowany. VII—VIII. *A. nobilis. L. R. rzymski.*
3. Osadnik s t o ż k o w a t y, p e ł n y. Na dziedzińcach i podwórzach. V—VI. *A. cotula. L. R. psi.* — Osadnik p ł a s k i, kwiaty bez woni. Wszędzie na polach, VI—IX. *A. arvensis. L. R. polny.*

Bellis. L. Stokrótka. 33.

Liście odziomkowe łopatkowate, karbowane, w różyczkach, kwiaty tarczowe żółte, kwiaty brzegowe białe, albo pod spodem purpurowe. Wszędzie. III—X. *B. perennis. L. St. trwała.* — W ogrodach hodują jako kwiaty, strojny odmienny, białe i czerwone, o kwiatach pełnych.

Matricaria. L. Rumianek. 34.

Kwiaty brzegowe białe, zwykle odgięte, tarczowe żółte. Po polach, w ogrodach, przy płotach i drogach. V—IX. *M. Chamomilla. L. R. pospolity.*

Chrysanthemum. L. Złocień. 34.

1. Liście p i e r z a s t e. 2. — Liście tylko k a r b o w a n e albo piłkowane. Łąki. VI—VIII. *Ch. Leucanthemum. L. Z. łąkowy.*
2. Klapki liściowe e l i p t y c z n o - p o d ł u ż n e. Rumowiska i pustkowia, także w ogrodach. VI—VII. *Ch. Parthenium. Prs. Z. marunka.* — Odmianę o liściach żółtych *Pyrethrum aureum* używają w ogrodach do obsadzania kląbów.—Klapki liściowe r ó w n o w ą z k i e, nitkowate. Pola, trawniki. VI—IX. *Ch. inodorum. L. Z. bezwonny.*

Rodzina. Dipsaceae. DC. Szczeciowate.

Dipsacus. L. Szczeć. 104.

1. Kielichokrywy kończą się ością prostą, kłującą. 2. — Kielichokrywy kończą się ością twardą, sztywną, na wierzchołku haczykowato zgiętą. Uprawiana. VII—VIII. *D. fullonum. L. Sz. barwierska.*
2. Liście o brzegach szczeciniasto-rzęsowatych, kwiaty białe albo żółtawe. Po brzegach potoków, na łąkach. VII—VIII. *D. laciniatus. L. Sz. poszarpana.* — Liście o brzegach nagich, albo z kolcami, kwiaty błękitno-czerwone. Na łąkach, przy drogach, nad rowami. VII—VIII. *D. silvestris. Huds. Sz. leśna.*

Knautia. Coult. Świerzbnica. 104.

Liście łodygowe pierzastodzielne, główki błękitnawe lub fioletowo-czerwone. Pola, łąki, zarośla. VII—VIII. *K. arvensis. Duby. Ś. polna.* — Liście eliptyczno-lancetowate, całe, karbowane, główki kwiatowe czerwonawo-błękitne. Cieniste miejsca w lasach i zaroślach. VI—VII. *K. silvatica. Duby. Ś. leśna.*

Succisa. MK. Czarcikąs. 105.

Korzeń jakby odgryziony, liście całe, często nieforemnie piłkowane, główki prawie kuliste, fioletowo-błękitne. Na mokrych łąkach. VII—IX. *S. pratensis. Mnch. Cz. łękawy.*

Scabiosa. L. Dryjakiew. 105.

Liście pierzastodzielne, kwiaty żółtawo-białe. Suche łąki, pola i zarośla. VI—IX. *S. ochroleuca. L. D. siarczysta.* — Liście odziomkowe jajowate, lub łopatkowate, całobrzegie lub wcinane, łodygowe, lirowate, kwiaty błękitno-czerwonawe. Na polach. VI—IX. *S. columbaria.* L. *D. górna.* — Liście prawie skórzaste, podłużne albo lancetowate, całobrzegie, szaro opilśnione. Na pagórkach. VII—IX. *S. suaveolens. Desf. D. wonna.* — Rozmaite gatunki i odmiany Dryjakwi hodują w ogrodach dla jej pięknych kwiatów pod nazwą „*Skabiozy* albo *Wdowiego kwiatka.*“

Rodzina. Valerianaceae. DC. Kozłkowate.

Valerianella. Poll. Roszpunka. 109

Kwiaty drobne, błękitnawe, skupione w wiązki na wierzchołku gałązek, kielich trwały 3-ząbkowy. Na polach i w ogrodach. IV—V. *V. olitoria. Mnch. R. jarzynna.* — Kwiaty cieliste lub białe, brzeg kielicha skośny, 3-ząbkowy, przysadki szczeciniasto-ząbkowane. Na polach, między zbożem. VI—VIII. *V. dentata. Poll. R. ząbkowana.*

Valeriana. L. Kozłek. 109.

Wszystkie liście pierzaste, kwiaty białe albo różowe, tworzą wierzchołkowe baldaszkogrona wiechowate. Na łąkach wilgotnych, w lasach. VI—VII. V. *officinalis.* L. *K. lekarski.* — Liście odziomkowe okrągławo-jajowate, łodygowe pierzasto-rozcięte, kwiaty drobne, cieliste. Na łąkach mokrych, błotnistych. V—VI. *V. dioica.* L. *K. dwupienny.*

Rodzina. Rubiaceae. Juss. Marzannowate.

Galium. L. Przytulia. 107.

1. Korona żółta albo zielonawo-żółta. 2. — Korona biała. 3.
2. Liście trójnerwowe, po cztery w okrążkach. W gajach, lasach i zaroślach. IV—VI. *G. Cruciata. L. P. krzyżowa.* — Liście owalne, gładkie, kwiaty drobne. W lasach cienistych. V—VI. *G. vernum. Scop. P. wiosenna.* — Liście trójnerwowe, podłużno-lancetowate. Łąki i wzgórza. VII—VIII. *G. boreale. L. P. nerwista.* — Liście jednonerwowe po 8—12, pod spodem szaro opilśnione. Suche łąki. VI—IX. *G. verum. L. P. żółta.*
3. Liście jednonerwowe, po cztery w okrążkach. Łąki bagniste. V—VI. *G. palustre. L. P. błotna.* — Liście po 6—8 kolczaste. 4.
4. Łodyga i brzegi liścia krótkiemi, haczykowatemi szczecinkami okryte. Około płotów, w zaroślach i ogrodach. V—IX. *G. Aparine L. P. lepczyca.* — Łodyga bez haczykowatych szczecin. 5.
5. Łodyga czworograniasta, szypułki kwiatowe zawsze wzniesione. Na łąkach i pod płotami. V—VIII. *G. Mollugo. L. P. biała.* — Łodyga okrągła, szypułki kwiatowe przed rozkwitnieniem zwisłe. W lasach i zaroślach. VII—VIII. *G. silvaticum. L. P. leśna.*

Rubia. L. Marzanna. 108.

Kłęb trwały, czerwony, łodygi liczne na krawędziach cierniste, po ziemi płożące się lub wspinające. Uprawiana. IV—V. *R. tinctoria. L. M. barwierska.*

Asperula L. Marzanka. 108.

Liście po 6—8 w okrążkach, kwiaty białe. Gaje, zarośla. IV—V. *A. odorata. L. M. wonna.* — Liście po 4—6 w okrążkach, kwiaty białawe lub cieliste. Łąki, miedze, pola. VI—IX. *A. cynanchica. L. M. wązkolistna.*

Rodzina. Apocyneae. R. Br. Toinowate.

Vinca. L. Barwinek. 42.

Liście owalno-podłużne, albo lancetowate, całobrzegie, skórzaste, gładkie, jasno-zielone, lśniące, kwiaty dość wielkie, błękitne, na długich szypułkach. W ogrodach, także w lasach i zaroślach cienistych. IV—V. *V. minor. L. B. mniejszy.* — Tu należy u nas powszechnie pielęgnowany w wazonach „*Płochowiec oleander, Nerium oleander.*“ *L.*

Rodzina. Gentianeae. Juss. Goryczkowe.

Erytraea. Pos. Tysiącznik. 55.

Łodyga gałęzista, liście przeciwległe, kwiaty drobne, cielisto-różowe, zebrane w małe wiązki. Na łąkach i pastwiskach. VII—VIII. *E. centaurium. L. T. zwyczajny.* (*Centurya*).

Gentiana. L. Goryczka. 55.

Liście równowązkie, kwiaty wielkie, korona 5-wrębna, ciemnobłękitna, pofałdowana, wewnątrz białemi kropkami upstrzona. W lasach. VIII—IX. *G. Pneumonanthe. L G. wązkolistna.* — Liście jajowate, kończyste, pięcio-nerwowe, kwiaty błękitne, dzwonkowate, o

pięciu wcięciach, ciemniejszemi kropkami upstrzone. Po brzegach lasów. VIII—IX. *G. asclepiadea.* L. *G. trojeściowata.*

Menyanthes. L. Bobrek. 55.

Liście długoogonkowe, trójlistkowe, kwiaty bladoróżowe, wewnątrz brodate, ułożone w obfite grona. Bagna i mokre łąki. V—VI. *M. trifoliata.* L. *B. trójlistny.*

Rodzina. Labiatae. Juss. Wargowe.

Lycopus. L. Karbieniec. 81.

Liście jajowato-podłużne, dolne dłoniasto-dzielne, kwiaty drobne, białe, we środku czerwonawo kropkowane. Nad rowami i strumieniami. VII—VIII. L. *europeus.* L. *K. pospolity.*

Rosmarinus. L. Rozmaryn. 82.

Liście bezogonkowe, skórzaste, o brzegu podwinionym, kwiaty bladoniebieskie. Hodowany we wazonach. VI—VII. *R. officinalis.* L. *R. lekarski.*

Salvia. L. Szałwija. 82.

1. Łodyga zielna. 2. — Łodyga drzewiasta w górze szaroopilśniona, liście podłużne, kardowane, pomarszczone, kwiaty błękitnawo-czerwone, lub fiołkowo-liliowe. W ogrodach. VI—VIII. *S. officinalis.* L. *Sz. lekarska.*
2. Korona fioletowa, wewnątrz z pierścieniem włosków, liście trójkątnie sercowate, szorstko włosiste. Suche miejsca. VII—VIII. *S. verticillata.* L. *Sz. okręgowa.* — Korona inaczej zabarwiona, bez pierścienia włosków. 3.
3. Korona żółta, brunatno kropkowana. W lasach. VI—VII. S. *glutinosa.* L. *Sz. lipka.* — Korona błękitna, pręciki tak długie jak korona. Na łąkach. V—VII. S. *pratensis.* L. *Sz. łąkowa.*

Mentha. L. Mięta. 83.

1. Kwiaty zebrane w długi kłos wierzchołkowy. 2. — Kwiaty zebrane na wierzchołku łodygi w główkę, działki kielicha dwa razy tak długie jak szerokie, liście ogonkowe. Na miejscach mokrych, około rowów i strumyków. VII—VIII. *M. aquatica.* L. *M. wodna.**) — Kwiaty drobne fiołkowo-czerwone w kątach liści, okółkowo zebrane, działki kielicha tak długie jak szerokie. Łąki i pola wilgotne. VII—VIII. *M. arvensis.* L. *M. polna.*
2. Przysadki kłosa wązkie, liście prawie siedzące, woni dość przyjemnej. W lasach VII—VIII. *M. silvestris.* L. *M. leśna.* — Przysadki kłosa lancetowate, liście ogonkowe. Miejsca wilgotne, także w ogrodach hodowana. VII—VIII. *M. piperita.* L. *M. pieprzowa.*

Teucrium. L. Ożanka. 83.

1. Kwiaty purpurowe, ułożone po 2—6 okręgowo w kątach liści. Na suchych łąkach i pagórkach. VII—IX. *T. Botrys.* L. *O. groniasta.* — Kwiaty inaczej ułożone. 2.

---

*) W ogródkach hodują odmianę o liściach kędzierzawych, kwiatach liliowych. VII—VIII. *M. crispa. L. M. kędzierzawa.*

2. Kwiaty żółtawo-białe, główkowato zebrane na wierzchołkach łodygi, liście całe. Na rolach i łąkach. VI—VIII. *T. montanum. L. O. górska.* — Kwiaty różowe, zebrane w kłosy albo grona, liście grubo karbowane. Na pagórkach kamienistych i po brzegach lasów. VII—IX. *T. Chamaedrys. L. O. karbowana.*

Ajuga. L. Dąbrówka. 83.

Rozłogi czołgające się, łodyga prawie naga, kwiaty niebieskie. Na suchych miejscach i po brzegach lasów. V—VI. *A. reptans. L. D. rozłogawa.*

Lavandula. L. Lewanda. 85.

Liście podłużno-lancetowate, szczupłe, kwiaty błękitne. W ogrodach. VII—VIII. *L. vera. L. L. prawdziwa.*

Ocymum. L. Bazylia. 85.

Liście jajowate, ogonkowe, całobrzegie, warga dolna nierozdzielona. W ogrodach. VII—VIII. *O. Basilicum. L. B. ogrodowa.*

Monarda. L. Pysznogłówka. 85.

Kwiaty wielkie skupione w okrążki, prawie kuliste, kielich barwny, korona szkarłatna. VI—VIII. *M. didyma. L. P. czteropręcikowa.*

Phlomis. L. Hełmek. 85.

Kwiaty czerwone o wardze górnej hełmisto-sklepionej. VI—VII. *Ph. tuberosa. L. H. bulwowy.*

Prunella. L. Główienka. 88.

Kwiaty fioletowe albo czerwone, górne liście całobrzegie, korona dwa razy tak długa jak kielich. Łąki, trawniki. VII—VIII. *P. vulgaris. L. G. pospolita.* — Korona 3—4 razy tak długa jak kielich. Suche łąki, trawniki. VII—VIII. *P. grandiflora. Jcqu. G. wielkokwiatowa.*

Melittis. L. Miodownik. 89.

Liście sercowato-jajowate, warga górna biała, płatek środkowy wargi dolnej błękitno-purpurowy. Lasy wilgotne, cieniste. VII—VIII. *M. Melissophyllum. L. M. rojownikolistny.*

Scutellaria. L. Tarczyca. 89.

Liście karbowane, kwiaty jasno-fioletowe. Bagna, potoki i zarośla VII—VIII. *S. Galericulata. L. T. większa.*

Nepeta. L. Szanta. (Kocimięta). 91.

Liście pod spodem szaro opilśnione, ogonkowe, kwiaty białe albo różowe, warga dolna z kropkami purpurowemi. Około wsi, pod płotami, przy drogach i na pustkowiach. VI—VIII. *N. Cataria* L. *Sz. właściwa.*

Glechoma. L. Bluszczyk. 91.

Liście nagie, okrągławe, sercowate, nerkowate, grubo karbowane. Kwiaty fiołkowo-błękitne. Miejsca cieniste, koło płotów, w zaroślach i ogrodach. IV—VI. *G. hederacea.* L. *B. ziemny.*

Marrubium. L. Krzecina. 92.

Działki kielicha hakowato zgięte, do połowy włosiste, kwiaty małe, białe. Rumowiska i pustkowia. VII—IX. *M. vulgare.* L. *K. pospolita.*

Galeobdolon. Hds. Bezząb. 93.

Roślina krótko-włosistą, liście ogonkowe. Kwiaty żółte, warga dolna brunatno-plamista. W lasach i gajach. V—VI. *G. luteum. Hds. B. żółty.*

Lamium. L. Jasnota. (Głucha pokrzywa). 93.

1. Rurka kwiatowa prosta. 2. — Rurka kwiatowa skrzywiona. 3.
2. Wszystkie liście ogonkowe, kwiaty czerwone. Przy płotach i drogach. III—X. *L. purpureum. L. J. szkarłatna.* — Liście górne bezogonkowe łodygę obejmujące. Przy drogach i płotach. III—X. *L. amplexicaule. L. J. różowa.*
3. Kwiaty czerwone, liście biało-plamiste. W lasach. V—X. *L. maculatum. L. J. plamista.* — Kwiaty białe. Pod płotami, wszędzie. IV—VII. *L. album. L. J. biała.*

Galeopsis. L. Kocipysk. 94.

1. Łodyga pod liśćmi zgrubiała, z włosami szczecinkowatymi. 2. — Łodyga nie zgrubiała, miękko-włosista, kwiaty purpurowo-czerwone. Między zbożem. VII—VIII. *G. Ladanum. L. K. szkarłatny.*
2. Rurka kwiatowa dłuższa od kielicha. 3. — Rurka kwiatowa krótsza, albo tak długa jak kielich. Łąki i pod płotami. VII—IX. *G. Tetrahit. L. K. drobnokwiatowy.*
3. Korona czerwona. W lasach nad potokami. VII—IX. *G. pubescens. Bess. K. omszony.* — Korona żółta, płatek środkowy wargi dolnej, fioletowy. W lasach, gajach i zaroślach. VII—VIII. *G. versicolor. Curt. K. pstry.*

Betonica. L. Bukwica. 95.

Korona purpurowa, warga górna odgięta. Gaje i lasy. VII—VIII. *B. officinalis. L. B. lekarska.*

Leonurus. L. Serdecznik. 96.

Liście z wierzchu nagie, pod spodem kutnerowate, kwiaty purpurowe, warga dolna na środku żółtawo-biała, z czerwonemi plamkami. Miejsca suche, pod płotami. VI—VIII. *L. Cardiaca. L. S. pospolity.*

Stachys. L. Czyściec. 96.

1. Kwiaty czerwone albo fioletowe. 2. — Kwiaty żółte, liście krótko-włosiste. Na skałach i szutrze. VII—VIII. *St. recta. L. Cz. wyprostowany.*
2. Liście ogonkowe. 3. — Dolne liście krótko-ogonkowe, górne siedzące. Na błotach, bagnach i nad wodami. VII—VIII. *St. palustris. L. Cz. błotny.*
3. Korona dwa razy tak długa jak kielich, brudno-purpurowa. W lasach i zaroślach. VII—VIII. *St. silvatica. L. Cz. leśny.* — Korona mało co dłuższa od kielicha, blado-fioletowa. Chwast na polach. VII—IX. *St. arvensis. L. Cz. polny.*

Ballota. L. Mierznica. 96.

Kwiaty czerwone, rzadziej białe. Około dróg wiejskich. VII—IX. *B. nigra. L. M. czarna.*

Hyssopus. L. Izop. 98.

Liście lancetowate, całobrzegie, kwiaty ciemno-błękitne, czasem czerwone lub białe, mocnej woni aromatycznej. W ogrodach. VII—VIII. *H. officinalis. L. I. lekarski.*

Origanum. L. Majeran. 98.

Kielich pięciodziałkowy, kwiaty purpurowe. Suche pagórki. VII—VIII. *O. vulgare. L. M. pospolity.* — Liście eliptyczne, całobrzegie, z obu

stron nieco kosmate, kwiaty drobne, żółtawo-białe. W ogrodach. VII—VIII. *O. Majorana. L. M. ogrodowy.*

Thymus. L. Tymian. 99.

Liście płaskie, kwiaty fioletowo-czerwone. Pagórki i wydmy piasczyste. VII—IX. *T. Serpyllum. L. T. macierzanka.* — Liście na brzegu zawinięte, jajowo-lancetowate, kwiaty blado-fiołkowo czerwone. Hodowany w ogrodach. V—VI. *T. vulgaris. L. T. pospolity.*

Satureja. L. Cząberek. 99.

Łodyga gałęzista, liście równowązko-lancetowate, kwiaty liliowe. W ogrodach. VII—X. *S. hortensis. L. Cz. ogrodowy.*

Melissa. L. Rojownik. 100.

Kwiaty drobne, białe, w okrążki skupione, woni cytrynowej. W lasach, także hodowany w ogrodach. VII—VIII. *M. officinalis. L. R. lekarski.*

Clinopodium. L. Storczyszek. 101.

Korona czerwona, cała roślina szorstko-włosista. Zarośla, po brzegach lasów. VI—VIII. *C. vulgare. L. St. pospolity.*

Calamintha. Mnch. Czyścica. 101.

1. Szypułki kwiatowe pojedyncze. Pola, miejsca suche. VI—VIII. *C. Acinos. Clairv. Cz. polna.* — Szypułki kwiatowe widełkowate. 2.
2. Szypułki 3—5 kwiatowe, gardziel skąpo-włosista. Korona purpurowa, warga dolna biało-plamista. Lasy. VII—VIII. *C. officinalis. Mnch. Cz. lekarska.* — Szypułki 12—15 kwiatowe, gardziel gęsto-włosista, kwiaty niebieskawo-purpurowe. Po kamieniskach. VII—VIII. *C. Nepeta. Clair. Cz. biała.*

Rodzina. Verbenaceae. Juss Koszyszczkowate.

Verbena. L. Koszysko. (Werbena). 79.

Liście trójwrębne, górne całe, na brzegu nieforemnie karbowane, szorstkawe, kwiaty drobne, czerwonawe, zebrane w szczupły kłos. Przy płotach, na gruzach i śmieciskach. VII—IX. *V. officinalis. L. K. lekarskie.* — Rozmaite gatunki Werben hodują w ogrodach i w wazonach jako kwiaty strojne.

Rodzina. Globularieae. DC. Kulnikowate.

Globularia. L. Kulnik. 41.

Łodyga ulistniona, kwiaty niebieskie. Łąki i pagórki. V—VI. *G. vulgaris. Lamk. K. pospolity.*

Rodzina. Asperifoliae. L. Szorstkolistne.

Symphytum. L Żywokost. 57.

Liście odziomkowe owalne, łodygowe, lancetowate, wszystkie porosłe włoskami i szorstkie, kwiaty fioletowo-czerwone, czasem różowe, cieliste. Na miejscach wilgotnych, na łąkach i w zaroślach. V—VII. *S. officinale. L. Ż. lekarski.* — Korzeń bulwiasty, kwiaty żółtawo-białe. W lasach. IV—V. *S. tuberosum. L. Ż. bulwiasty.*

Cerinthe. L. Woskówka. 57.

Roślina naga, modrawo-oszroniona, kwiaty żółte, zwisłe. Miejsca suche, pustkowia. V—VII. *C. minor. L. W. mniejsza.*

Echium. L Żmijowiec. 58

Cała roślina szorstko-włosista, liście lancetowate, kwiaty jasno-błękitne, wzniesione. Suche miejsca i przydroża. VI—IX. *E. vulgare. L. Ż. pospolity.*

Anchusa. L. Czerwieniec. 60.

Liście lancetowate, szaro-zielone, kwiaty najpierw purpurowe, później ciemno-niebieskie. Na miejscach suchych, nieuprawianych. także na łąkach. V—X. *A. officinalis. L. Cz. lekarski.*

Cynoglossum. L. Ostrożeń. 60.

Łodyga i liście kosmate, kwiaty brudno-krwisto-czerwone, w gronach pozornie jednostronnych. Gaje i zarośla. V—II. *C. officinale. L. O. lekarski.*

Heliotropium. L. Brodawiec. 61.

Liście jajowate, tępe, kwiaty małe, b i a ł e albo niebieskawe. Na polach. VII—VIII. *H. arvense. L. B. polny.* — Kwiaty b ł ę k i t n e albo fiołkowe, zebrane w grona jednostronne, woni waniliowej. We wazonkach pod nazwą Wanilii. VII—VIII. *H. peruvianum. L. B. peruwiański.*

Lithospermum. L Nawrot. 62.

Kwiaty drobne, b i a ł e, owoce s z o r s t k i e ze zmarszczkami. Wszędzie na polach i ugorach. IV—VI. *L. arvense. L. N. polny.* — Kwiaty z i e l o n a w o białe, owoce białawe, g ł a d k i e i lśniące. Na polach suchych gliniastych. IV—VI. *L. officinale. L. N. lekarski.* — Kwiaty z początku c z e r w o n e, później b ł ę k i t n e, owoce g ł a d k i e. Zarośla i lasy. V—VI. *L. purpureo-coeruleum. L. N. czerwono-błękitny.*

Pulmonaria L. Płucnik. 63.

Liście białemi plamkami oznaczone, korona lejkowata. W lasach i gajach. III—IV. *P. officinalis. L. P. lekarski.*

Nonnea. Med. Zapłonka. 63.

Łodyga szorstko włosista, korona prawie dzwonkowata. Chwast na polach i ugorach. V—VII. *N. pulla. DC. Z. brunatna.*

Borago. L. Ogórecznik. 64.

Łodyga szorstko włosista, liście jajowate, włosiste, kwiaty niebieskie, zwisłe. Hodowany niekiedy w ogrodach dla ozdób. VI—VIII. *B. officinalis. L. O. zwyczajny.*

Echinospermum. L. Stroszek. 65.

Łodyga szorstko włosista, kwiaty blado-błękitne, owoce zadzierkowate. Suche miejsca i pustkowia. V—VIII. *E. Lappula. Lhm. St. Bardanek.*

Myosotis. L. Niezapominajka. 65.

1. Kielich pięcio-z ę b n y z włoskami p r z y l e g a j ą c y m i. Mokre łąki. V—VII. *M. palustris. L. N. błotna.* — Kielich pięcio-w r ę b n y z włoskami o d s t a j ą c y m i. 2.
2. Szypułki kwiatowe k r ó t s z e od kielicha, dla tego kwiaty prawie siedzące. Chwast po miejscach suchych. IV—V. *M. stricta. Lk. N. prosta.* — Szypułki kwiatowe d w a r a z y tak d ł u g i e jak kielich. Na łąkach i w lasach. V—VII. *M. silvatica. Hoffm. N. leśna.*

Rodzina. Convolvulaceae. Vent. Powojowate.

Convolvulus. L. Powój. 47.

Kielich otoczony dwiema przysadkami sercowatemi, kwiaty białe, wielkie. Po polach VI—X. *C. sepium. L. P. wielki.* — Dwie małe przysadki od kielicha odstające, kwiaty białe albo różowe. Na polach, przy drogach. V—VIII. *C. arvensis. L. P. polny.*

Cuscuta. L. Kanianka. 43.

1. Łodyga g a ł ę z i s t a, rurka korony tak długa jak jej brzeg. 2. — Łodyga n i e gałęzista, rurka korony dwa razy tak długa jak jej brzeg, kwiaty białawe. Chwast niszczący len. VI—VIII. *C. Epilinum. Wh. K. nalenna.*
2. Szyjka w y s t a j ą c a z rurki kwiatowej, zamkniętej łuskami. Na ziołach łąkowych, mianowicie na koniczynie. VI—VIII. *C. minor. L. K. mniejsza.* — Szyjka n i e wystająca z o t w a r t e j rurki kwiatowej. Na chmielu, konopiach i pokrzywie. VII—VIII. *C. major. DC. K. większa.*

Rodzina. Solanaceae. Bartl. Psiankowate.

Hyoscyamus. L. Lulek. 49.

Łodyga gruczołowato-kosmata lipka, liście podłużnie jajowate, zatokowe, pierzasto-dzielne, kwiaty w kątach liści, korona lejkowata, o brzegu pofałdowanym, brudno-żółtawa, z żyłkami fioletowemi. Po wsiach, koło płotów, na gruzach i śmieciskach. VI—VII. *H. niger. L. L. czarny.*

Atropa. L. Wilczajagoda. 51.

Liście ogonkowe, kwiaty pojedyncze, zwisłe, brudno-purpurowe. Jagoda czarna, okrągła. Poręby i lasy. VI—VII. *A. Belladonna. L. W. właściwa.*

Nicotiana. L. Tytoń 51.

Kwiaty ż ó ł t e. Uprawiany. VII—VIII. *N. rustica. L. T. bakun.* — Kwiaty r ó ż o w e, liście l a n c e t o w a t e. Uprawiany. VII—VIII. *N. Tabacum. L. T. aprak.* — Kwiaty różowe, liście s z e r o k i e, jajowate. Uprawiany. VII—VIII. *N. latifolia. L. T. szerokolistny.*

Datura. L. Bieluń. 51.

Korona wielka, pofałdowana, biała, torebka z wierzchu najeżona ostrymi kolcami. Po śmieciskach, przydrożach. VI—VIII. *D. Stramonium. L. B. Dziędzierzawa.*

Łodyga gruba, drzewiasta, korona wielka, zwisła, biała, z żyłkami zielonawemi. W ogrodach hodowana dla ozdób. V—VI. *D. arborea. L. B. drzewiasty.*

Solanum. L. Psianka. 52.

1. Łodyga z i e l n a. 2. — Łodyga nieco d r z e w i a s t a, wspinająca się, kwiaty ciemno-fioletowe. W zaroślach, nad strumieniami. VI—VIII. *S. Dulcamara. L. P. słodkogorz.*
2. Liście pierzaste. 3. — Liście jajowate, falisto w zęby wycięte, kwiaty białe, jagoda po dojrzeniu czarna. Po wsiach, koło płotów. VII—X. *S. nigrum. L. P. czarna.*
3. Kwiaty blado-l i l i o w e, albo b i a ł e. Uprawiana. VII—VIII. *S. tuberosum. L. P. ziemiak. (Kartofle).* — Kwiaty ż ó ł t e. Uprawiana w ogrodach. VII—VIII. *S. Lycopersicum. L. P. pomidor.*

Physalis. L. Miechunka. 52.
Łodyga i liście krótko włosiste, kwiaty biało-żółtawe, kielich dojrzewając zwiększa się na kształt pęcherza, zabarwia się szkarłatno lub krwisto-czerwono i otula całkowicie jagodę takiejże samej barwy, kulistą, wielkości wiśni. W zaroślach, przy płotach, w ogrodach. V—VII. *Ph. Alkekengi. L. M. właściwa.*

Capsicum. L. Pieprzowiec. 52.
Liście jajowate, albo jajowato lancetowate, kwiaty białe, na wierzchołkach łodyg, zwisłe, jagoda wielka, stożkowata, po dojrzeniu szkarłatno-czerwona i sucha. Uprawiany. VI—VIII. *C. annuum. L. P. papryka.*

Solanum pseudo-capsicum. L Koralina. 52.
Liście ma podłużne, lancetowate, szczupłe, kwiaty drobne, białe, jagody kuliste, barwy koralowej lub żółtej. VI—IX.

Petunia. Lindl. Zawieratka. 52.
Korona wielka, dzwonkowata, do powojowej podobna, barwy purpurowo-fioletowej, lub też rozmaitej, a niekiedy o kwiatach pełnych i wonnych. VI—IX. *P. violacea. Lindl. Z. fioletowa.*

Rodzina. Scrophularineae. R. Br. Trędownikowate.

Verbascum. L. Dziewanna. 71.
Liście po łodydze z b i e g a j ą c e, biało lub żółtawo kutnerowate, miękkie, kłos gęsty, kwiaty żółte. Poręby, wzgórza, przydroża. VI—IX. *V. Thapsus. L. Dz. drobnokwiatowa.*
Liście karbowane, żółtawym kutnerem okryte, wyższe n i e c o zbiegające, kwiaty żółte, duże we wiązki skupione, tworzą razem długi kłos. Miejsca płonne glinkowato-piasczyste. VII—VIII. *V. flomoides. L. Dz. wiązkowata.*
Liście karbowane, prawie gładkie, pod spodem nieco kutnerowate, niższe, podłużnie jajowate, na długich ogonkach, wyższe, prawie, bez ogonkowe, kwiaty drobne, w długi prosty k ł o s zebrane, pylniki pomarańczowe, a nitki purpurowe, włosiste. Wszędzie około wsi, przy płotach i drogach. VII—VIII. *V. nigrum. L. Dz. czarna.*
Liście karbowane nie zbiegające, z wierzchu prawie gładkie, pod spodem siwo-kutnerowate, kwiaty nie wielkie, jasno-żółte, po trzy lub więcej, tworzą g r o n a, nitki biało-włosiste. Przy drogach, koło płotów. VII—IX. *V. Lychnitis. L. Dz. mniejsza.*
Liście dolne ogonkowe, na brzegu falisto wycięte, łodygowe, podłużne, karbowane, bezogonkowe, kwiaty szypułkowe, wyrastają p o j e d y n c z o w kątach liści wyższych, korona ż ó ł t a, wewnątrz przy nasadzie wełną fioletową okryta, nitki purpurowo-fioletowym włosem porosłe. Na pastwiskach, przy drogach. VII—VIII. *V. Blattaria. L. Dz. mszyca.*
Kwiaty piękne, ciemno-f i o ł k o w e, lub czerwono-fiołkowe, liście zielonawe, czasem omszone, dolne ogonkowe, karbowane, górne mniejsze, bezogonkowe i drobno karbowane. Na wzgórkach i miejscach suchych. V—VIII. *V. phoeniceum. L. Dz. różowa.*

Pedicularis. L. Gnidosz. 73.
Łodyga wzniesiona, liście pierzasto poszarpane, kwiaty wielkie,

czerwone, kielich dwudziałkowy. Łąki błotniste. V—VII. *P. palustris. L. G. błotny.* — Gałęzie na ziemi rozpostarte, do poprzedzającego podobny, tylko mniejszy, kielich 5-zębny, o ząbkach nierównych, kwiaty różowe. W lasach na miejscach bagnistych. V—VI. *P. silvatica. L. G. leśny.*

Rhinanthus. L. Szelężnik. 74.

Liście podłużne, lancetowate, bezogonkowe, piłkowane, kwiaty tworzą kłos przeplatany dużymi blado-zielonawymi przylistkami, korona żółta, tak długa jak kielich. Na łąkach. V—VI. *Rh. major. Ehr. Sz. większy.* — Kwiaty mniejsze, tworzą kłos przeplatany zielonymi przylistkami. Korona krótsza od kielicha. Na łąkach. V—VI. *Rh. minor. Ehr. Sz. mniejszy.*

Melampyrum. L. Pszeniec. 75.

1. Korona żółta, albo żółta i biała. 2. — Korona czerwona, kwiaty zebrane w kłos wierzchołkowy. Chwast między zbożem. VI—VII. *M. arvense. L. P. polny.*
2. Przysadki zielone, kielich nagi. 3. — Przysadki błękitno-fioletowe, kielich włosisty, kwiaty żółte, rurka w dole rdzawo brunatna. W zaroślach. VII—IX. *M. nemorosum. L. P. gajowy.*
3. Przysadki całobrzegie, kielich o połowę krótszy od korony, gardziel otwarta, kwiaty złocisto-żółte 4—6 mm. długie. W lasach. VI—VIII. *M. silvaticum. L. P. leśny.* — Przysadki zielone, w dole oszczepowato ząbkowane, korona żółta, w rurce biaława. Na łąkach i w lasach. VI—IX. *M. pratense. L. P. łąkowy.*

Euphrasia. L. Świetlik. 75.

1. Warga górna dwuklapowa, klapki wargi dolnej głęboko wycięte. 2. — Warga górna odcięta, klapki wargi dolnej niewycięte. 3.
2. Liście jajowate, po obu brzegach 5 ząbkowe. Warga górna biała, z kreskami fioletowo-purpurowemi, warga dolna z żółtemi plamkami. Na łąkach i w zaroślach. VII—IX. *E. officinalis. L. S. lekarski.*
3. Pylniki nagie, wolne, kwiaty pomarańczowo-żółte. Na pagórkach. VII—VIII. *E. lutea. L. S. żółty.* — Pylniki na wierzchołku z krótkimi włoskami, razem spojone, kwiaty różowo-purpurowe. Na łąkach i ugorach. VI—IX. *E. Odontites. L. S. czerwony.*

Veronica. L. Przetacznik. 76.

1. Kwiaty pojedynczo albo groniasto w kątach liści. 2. — Kwiaty zebrane w grona wierzchołkowe, albo także i boczne. 10.
2. Kwiaty groniaste. 3. — Kwiaty pojedynczo, szypułki owocowe na dół zgięte. 9.
3. Kielich 4-działkowy, grona wielkie i rzadkie. 4. — Kielich pięciodziałkowy. 8.
4. Łodyga i liście nagie. 5. — Łodyga i liście włosiste. 7.
5. Torebka mocno spłaszczona, liście szczupłe, równowązkie, korona blado-błękitna, lub biaława, albo cielista, z żyłkami ciemnemi. Bagna, trzęsawiska, łąki mokre. V—VII. *V. scutellata. L. P. tarczowaty.* — Torebki kuliste. 6.
6. Łodyga walcowata, liście krótko ogonkowe, tępe, nieforemnie piłkowane, korona błękitna. Na miejscach mokrych, w rowach,

przy sadzawkach. V—VIII. *V. Beccabunga. L. P. bobownik.* — Łodyga tępo czworokanciasta, liście siedzące, kończyste, drobno piłkowane, korona blado-błękitna, czasem cielista z ciemniejszemi żyłkami. Miejsca mokre. V—IX. *V. Anagallis. L. P. bobowniczek.*

7. Łodyga dwurzędowo-włosista, liście jajowate, wcinano-piłkowane, prawie siedzące, korona błękitna z ciemniejszemi żyłkami, torebki płaskie, odwrotnie sercowate. Miejsca suche, trawiaste, nad brzegami lasów, na wzgórkach. VI—IX. *V. officinalis. L. P. lekarski.*

8. Wszystkie pędy wzniesione, liście bezogonkowe, jajowate, lub podłużne, tępe, nieforemnie karbowane, korona błękitna. Na łąkach suchych, w zaroślach, na miedzach. VI—VIII. *V. latifolia. L. P. szerokolistny.* — Pędy bezkwiatowe pokładające się, kwiatonośne, wzniesione, liście krótko ogonkowe, podłużnie lancetowate, nieforemnie piłkowane. Cała roślina okryta puchem. Piaszczyste pagórki, trawniki. VI—VIII. *V. prostrata. L. P. rozesłany.*

9. Liście odziomkowe ogonkowe, owalne, całobrzegie, inne sercowato-okrągławe na 3-5 klapek nieforemnie wycięte, korona blado-błękitna, czasem biała z ciemnemi żyłkami, torebka zdwojona, prawie kulista, w górze nieznacznie wycięta, gładka. Na ugorach i w ogrodach. V—VI. *V. haederifolia. L. P. bluszczykowaty.* — Liście odziomkowe sercowato-jajowate, tępe, całobrzegie, łodygowe, jajowate, grubo piłkowane, korona blado-błękitna, torebki rzadkim gruczołowatym włosem okryte. Na polach i ugorach. III—X. *V. agrestis. L. P. polny.*

10. Rurka korony bardzo krótka, przysadki wielkie. 11. — Rurka korony walcowata, przysadki małe i wązkie. 13.

11. Torebki wydęte, nasiona wypukłe, liście najniższe całobrzegie, wyższe na 3—5 klapek palczasto rozcięte, kwiaty drobne, ciemno-błękitne. Całą roślinę (z wyjątkiem korony) okrywają drobne, gruczołowate, nieco lipkie włoski. Na polach i ugorach. III—V. *V. triphyllos. L. P. trójlistny.* — Torebki spłaszczone, nasiona płaskie, tarczowate. 12.

12. Liście ogonkowe, sercowato-jajowate, albo podłużne, karbowane, górne lancetowate, całobrzegie, grona wielo-kwiatowe. Na polach, pastwiskach i łąkach. IV—IX. *V. serpyllifolia. L. P. macierzankowy.* — Liście sercowato-jajowate, karbowane, górne lancetowate, całobrzegie, korona błękitna, żyłkowana. Na polach, ugorach i w ogrodach. III—VIII. *V. arvensis. L. P. polny.*

13. Liście aż do wierzchołka ostro podwójnie piłkowane, owalne albo lancetowate, przeciwległe, albo 3—4 okręgowo ułożone. Na łąkach mokrych i przy rowach. IV—IX. *V. longifolia. L. P. długolistny.* — Liście jajowate albo lancetowate, karbowano-piłkowane, na wierzchołku całobrzegie. Wzgórza. VI—VIII. *V. spicata. L. P. kłosowaty.*

Digitalis. L. Naparstnica. 77.

Kwiaty dzwonkowate, wielkie, purpurowe, wewnątrz ciemnemi plamkami upstrzone. W ogrodach jako kwiat strojny. VI—VIII. *D. purpurea. L. N. purpurowa.* — Kwiaty brudno-żółtawe,

wewnątrz brunatnemi żyłkami siatkowato oznaczone. Zarośla, lasy i gaje. VI—VIII. *D. ambigua. Murr. N. wielkokwietna.*

Linaria. L. Lnica. 78.

1. Kwiaty w g r o n a c h albo k ł o s a c h wierzchołkowych. 2. — Kwiaty p o j e d y n c z o w kątach liści sercowatych, nagich, korona błękitnawo-fiołkowa, na podniebieniu żółtawa, z dwiema pomarańczowemi plamkami. Miejsca suche, rumowiska. VI—VIII. *L. cymbalaria. L. L. bluszczykowata.*
2. Kwiaty s i a r k o w o - ż ó ł t e, podniebienie plamisto-pomarańczowe, włoskami porosłe, liście równowązko-lancetowate, gładkie, całobrzegie. Około wsi, w ogrodach i zaroślach. VI—IX. *L. vulgaris. Mill. L. pospolita.* — Kwiaty drobne, korona b l a d o - f i o l e t o w a, z dolną wargą białą lub żółtawą, na podniebieniu d w i e plamki purpurowe, liście lancetowate, lub prawie łopatkowate. Cała roślina lipkim gruczołowatym włosem okryta. Na polach. VII—IX. *L. minor. Desf. L. mniejsza.*

Antirrhinum. L. Wyżlin. 78.

Działki kielicha k r ó t s z e od korony, kwiaty 4 cm. długie, purpurowe, różowe, albo białe z żółtemi plamkami na podniebieniu. Pustkowia. Liczne odmiany hodują w ogrodach jako kwiaty strojne. VI—VIII. *A. majus. L. W. większy.* — Działki kielicha d ł u ż s z e od korony, kwiaty 8—12 mm. długie, czerwone z ciemniejszemi plamkami. Na polach. VII—IX. *A. Orontium. L. W. mniejszy.*

Scrophularia. L. Trędownik. 78.

Łodyga kanciasto-s k r z y d e ł k o w a t a, liście jajowato-podłużne, ostro piłkowane, warga górna brudno-purpurowa, dolna rdzawa. Nad brzegami strumyków, po rowach. VI—VIII. *S. aquatica. L. T. wodny.* — Łodyga kanciasta b e z s k r z y d e ł e k, liście przeciwległe, dolne jajowo-podłużne, wyższe lancetowate, podwójnie ostro piłkowane, kwiaty drobne, brudno-czerwonawe. W gajach i miejscach wilgotnych cienistych. VI—VII. *S. nodosa. L. T. węzłowaty.*

Calceolaria. Fendl. Pantofelnik. 78.

Odznacza się kwiatem torebkowato-wydętym, mającym niby postać trzewika, kwiaty zwykle żółtawe, białe lub purpurowe, rozmaicie upstrzone. VII—VIII. W ogrodach i wazonach jako kwiat strojny.

Penstemon. Traut. Wąsatka. 78.

Liście podłużne, całobrzegie, korona szkarłatna, purpurowa, różowa lub fiołkowa, niekiedy 3 cm. długa. VII—VIII. W ogrodach i wazonach jako kwiat strojny.

Mimulus. L. Figlarz. 78.

Dolne liście długoogonkowe, prawie lirowate, wyższe niemal bezogonkowe, jajowate, wycinano ząbkowane, gładkie lub omszone, kwiaty żółte, obszerne, o podniebieniu mniej więcej kosmatem. *M. luteus. L. F. żółty.* VI—VIII. — Podobny do poprzedzającego, tylko korona żółta w otworze ciemnemi plamkami upstrzona. *M. guttatus. DC. F. upstrzony.* VI—VIII.

Łodyga lipkim kutnerem okryta, liście jajowate, ząbkowane, podobnież kosmate i lipkie, kwiaty żółte, woni piżmowej. *M. moschatus. Dougl. F. piżmowy.*
Wszystkie te gatunki hodują w ogrodach i wazonach jako kwiaty strojne.

Rodzina. Orobancheae. Juss. Zarazowate.

Lathraea. L. Łuskiewnik. 68.
Roślina pasożytna na korzeniach drzew, łodyga mięsista, okryta łuskami zamiast liści, kwiaty wierzchołkowe, jednostronnie groniaste, zwisłe, cielisto-czerwone. W lasach i gajach cienistych. III—IV. *L. squamaria. L. Ł. zwyczajny.*

Orobanche. L. Zaraza. 68.
Łodyga rozgałęziona, brudno-żółtawa, kosmata, skrętoległemi łuskami okryta. Na konopiach i kukurudzy. VI—VII. *O. ramosa. L. Z. gałęzista.*

Rodzina. Plantagineae. Vent. Babkowate.

Plantago. L. Babka. 41.
1. Kłosy d ł u g i e wałeczkowate. 2. — Kłosy j a j o w a t e, podłużne, liście wązkie, lancetowate. Przy drogach i na trawnikach. IV—X. *P. lanceolata. L. B. lancetowata.*
2. Liście odziomkowe wielkie, n a g i e, jajowate, kłos gęsty i długi. Około dróg i przy ścieżkach. IV—IX. *P. major. L. B. większa.* — Liście podłużne albo eliptyczne, z obu stron o m s z o n e, całobrzegie, lub niewyraźnie ząbkowane. Na łąkach i trawnikach. V—VII. *P. media. L. B. średnia.*

Rodzina. Utricularieae. Endl. Pływaczowate.

Pinguicula. L. Tłustosz. 70.
Liście odziomkowe na ziemi rozpostarte, kwiaty fioletowe, albo białawe. Łąki bagniste, torfiaste. V—VI. *P. vulgaris. L. T. pospolity.*

Rodzina. Primulaceae. Vent. Pierwiosnkowate.

Cyclamen. L. Gduła. 46.
Liście z wierzchu ciemno-zielone, z jaśniejszemi plamkami, pod spodem czerwonawe, kwiaty różowe. Lasy cieniste. VIII—X. *C. europeum. L. G. europejska.*

Primula. L. Pierwiosnka. 46.
Kwiaty zwisłe, cytrynowo-żółte, z plamkami pomarańczowemi, w o n i p r z y j e m n e j. Na łąkach, w gajach i zaroślach. IV—V. *P. officinalis. Scop. P. lekarska.*
Liście z obu stron kutnerowate, kwiaty większe, barwy siarkowo-żółtej, b e z z a p a c h u. Na trawnikach, w lasach i na pagórkach. III—IV. *P. elatior. Ehr. P. wyższa.*
Liście grube, jajowato-łopatkowate, kielich dzwonkowaty, korona lejkowata, barwy rozmaitej. W ogrodach i w wazonkach. IV—V. *P. auricula. L. P. łyszczak. (Aurikle).*

Lysimachia. L. Bażanowiec. 54.
1. Kwiaty p o j e d y n c z o w kątach liści. 2.
Kwiaty w g r o n a c h, albo we wiechach, barwy żółtej. Na mokrych łąkach nad brzegami wód. VI—VII. *L. vulgaris. L. B. pospolity.*

2. Pręciki wolne. 3.
Pręciki do połowy zrosłe, liście jajowo-lancetowate, pod spodem z ciemnemi kropkami. W lasach i na miejscach cienistych. VI—VII. *L. punctata. L. B. kropkowany.*
3. Działki kielicha równowązkie. Gaje i zarośla. VII—IX. *L. nemorum. L. B. gajowy.*
Działki kielicha sercowate. Wilgotne łąki. VI—IX. *L. Nummularia. L. B. pieniążek.*

Anagallis. L. Kurzyślad. 54.
Kwiaty brudno-pąsowe, pręciki fioletowym kutnerem okryte. VI—X. *A. arvensis. L. K. polny.*
Kwiaty błękitne. VI—X. *A. caerulea. Ehr. K. błękitny.* Oba gatunki na ugorach i ścierniskach.

Trientalis. L. Siódmaczek. 54.
Kwiat biały, rozłożysty, w kształcie gwiazdki, kielich o 7 działkach szczupłych, korona kolista, 7-płatkowa. Lasy i gaje. *T. europea. L. S. pospolity.*

Rodzina. Rosaceae. Juss. Różowate.

Poterium. L. Żyleniec. 112.
Liście nieparzysto-pierzaste, listki jajowato-okrągławe, lub podłużne, głęboko piłkowane, kwiaty zielonkowate, a później czerwonawe, zebrane w główkowate kłosy. Na łąkach suchych i miejscach pagórkowatych V—IX. P. *Sanguisorba. L. Ż. Krwiściąg.*

Dokończenie nastąpi.

CZĘŚĆ URZĘDOWA.

SKŁAD GRONA NAUCZYCIELSKIEGO

z końcem roku szkolnego 1893.

1. **Czaczkowski Józef**, c. k. dyrektor, uczył matematyki w klasie I. i VI., razem 9 godzin tygodniowo.
2. **Bączalski Edmund**, c. k. profesor, uczył języka polskiego w klasie V. i VII., a niemieckiego w klasie IV. i VII., razem 15 godzin tygodniowo.
3. **Bittner Józef**, c. k. profesor, uczył matematyki w klasie III., IV. i VII. i fizyki w klasie III. i IV., razem 18 godzin tygodniowo.
4. **Gorecki Karol**, c. k. profesor, uczył geografii w klasie I., II., III. i IV., historyi w II., a fizyki w klasie VI. i VII., razem 18 godzin tygodniowo.
5. **Miazga Franciszek**, c. k. profesor, uczył języka polskiego w klasie I. i IV., chemii od klasy IV. do VII. i historyi naturalnej w kl. II. i VII., tudzież prowadził ćwiczenia w laboratoryum chemicznem, razem 26 godzin tygodniowo.
6. **Lewicki Eustachy**, c. k. profesor, uczył języka polskiego w klasie II. i III., a niemieckiego w klasie I. i III., razem 17 godzin tygodniowo.
7. **Borowiczka Karol**, c. k. profesor, z powodu ciężkiej choroby nie udzielał nauki od 15. listopada. Zastępowali go naucz. gimn. Stanisław Lewicki uczył Botaniki w klasie VI., zast. naucz. gimn. Florjan Loziński zoologii w klasie I. i V.
8. **Rembacz Michał**, c. k. profesor, uczył matematyki w klasie II. i V., rysunków odręcznych w klasie II. i geometryi w klasie V. i VI., razem 18 godzin tygodniowo.
9. **Kukurudza Tadeusz**, c. k. profesor, uczył geometryi w klasie I., II., III., IV. i VII., a kaligrafii w klasie I. i II., razem 21 godzin tygodniowo.
10. **Ks. Eiselt Jan**, katecheta dla uczniów obrz. rzym.-kat., c. k. profesor, uczył religii od klasy I. do VII., razem 16 godzin tygod.
11. **Seidler Leopold**, c. k. profesor, uczył języka niemieckiego w klasie II., V. i VI., razem 15 godzin tygodniowo.
12. **Lech Władysław**, c. k. profesor, uczył języka polskiego w klasie VI., geografii w klasach V. do VII. i historyi od III. do VII., razem 19 godzin tygodniowo.
13. **Bernhard Emil**, nauczyciel, uczył rysunków odręcznych od klasy III. do VII. i kaligrafii w klasie III., razem 22 godzin tygod.
14. **Ks. Dymiński Włodzimierz**, tymczasowy zastępca katechety dla uczniów obrz gr.-kat., uczył religii od klasy I. do VII., razem 13 godzin tygodniowo.

Przedmiotów nadobowiązkowych uczyli:

1. **Lewicki Eustachy**, uczył języka ruskiego w 4. godz. tygod.
2. **Lech Władysław**, uczył historyi kraju rodzinnego w 4 godzinach tygodniowo.
3. **Miazga Franciszek**, uczył gimnastyki w 6. godzinach tygodniowo.

Nauczyciele poboczni:

1. **Broszniowski August**, uczył języka francuskiego w 6. godzinach tygodniowo.
2. **Fuk Feliks**, uczył śpiewu w 4. godzinach tygodniowo.
3. **Weisberg Meier**, uczył religii mojżeszowej w 3. godzin. tygod.

ROZKŁAD NAUKI.

Przedmioty obowiązkowe i wykaz książek szkolnych.

I. KLASA.

Gospodarz: KUKURUDZA.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Zasady katolickiej nauki wiary i moralności, tudzież o środkach zbawienia. Podług Dr. Szustera, tłóm. Zieliński. Rel. rusk. Katechizm kat. wiary, ułożył ks. J. Huszalewicz.

Język polski. 4 godziny tygodniowo. Deklinacya imion. Nauka o zdaniu pojedyńczem, tak prostem, jak rozwiniętem, i o niektórych rodzajach zdania złożonego. Czytanie wzorów według Wypisów. Wygłaszanie piękniejszych utworów poetycznych. Co tydzień zadanie szkolne (w 1. półroczu wyłącznie dyktaty, w 2-giem na przemian ćwiczenia ortogr. i wypracowania stylistyczne).

Język niemiecki. 6 godzin tygodniowo. Czytano i tłómaczono z Wypisów Dr. Germana wszystkie (40) rozdziały, przyczem też ćwiczono uczniów (na podstawie wziętego materyału) w rozmówkach. Z gramatyki wzięto zawarty w Wypisach materyał. — Ćwiczenia ortograficzne i extemporalia po 4 na miesiąc w I. i II. półroczu.

Geografia. 3 godziny tygodniowo. Pojęcia wstępne z geografii fizycznej i matematycznej, o ile do zrozumienia i oryentowania się na mapie uczniom są potrzebne. Oro- i hydrograficzny pogląd na części świata i pojedyńcze państwa. Według książki Benoniego i Tatomira, wydanie 4.

Arytmetyka. 4 godziny tygodniowo. Układ liczbowy. Cztery działania liczbami całkowitemi i dziesiętnemi, mianowanemi i niemianowanemi. Najważniejsze ułatwienia rachunkowe. Podzielność liczb, wynajdywanie najmniejszej wspólnej wielokrotnej i największej wspólnej miary, ułamki zwyczajne, rachunek liczbami

wielorakiemi. Co 14 dni zadanie szkolne. Arytmetyka dla I. i II. klasy Dr. Zajączkowskiego.

Historya naturalna. 3 godziny tygodniowo. W I. półroczu: Zwierzęta kręgowe, a mianowicie ssaki, ptaki, gady i płazy. W II. półroczu ryby, zwierzęta bezkręgowe, a mianowicie: owady, oraz najważniejsze i najwięcej znane zwierzęta z reszty gromad. Podręcznik: Dr. Nowickiego Zoologia dla klas niższych, wydanie szóste.

Rysunki odręczne. 4 godziny tygodniowo. Na podstawie nauki poglądowej o płaskich utworach geometrycznych, rysowano z wolnej ręki te utwory i ornamenta geometryczne prosto — i krzywolinijne. Główne zasady stereometryi i poznanie brył geometrycznych sposobem poglądowym.

Kaligrafia. 2 godziny tygodniowo. Pismo zwyczajne polskie i niemieckie według wzorów Greinera.

II. KLASA.

Gospodarz: SEIDLER.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Historya starego testamentu z uwzględnieniem chronologii i geografii według książki ks. Dąbrowskiego. Religia ruska. Istorya biblijna, staryj zawit, według ks. Tyca, tłómaczył J. W.

Język polski. 3 godziny tygodniowo. Powtórzenie i uzupełnienie nauki o głosowni i deklinacyi; rzecz o konjugacyi i o zdaniu na podstawie gramatyki Dr. Maleckiego. Czytanie, objaśnianie, opowiadanie i deklamacye. Wypisy tom II. Co miesiąc 3 zadania naprzemian, domowe i szkolne.

Język niemiecki. 6 godzin tygodniowo. Przerobiono 40 grup, zawartych w „ćwiczeniach niemieckich“ dla drugiej klasy szkół średnich Dr. L. Germana i K. Petelenza, oraz część gramatyczną, tam umieszczoną w porządku, wskazanym liczbami paragrafów pod tytułami grup. Co miesiąc 4 zadania piśmienne, przeważnie szkolne.

Geografia. Tygodniowo 2 godziny. Szczegółowa geografia Azyi i Afryki. Z Europy: półwyspy bałkański, apeniński i pirenejski wedle książki Baranowskiego i Dziedzickiego.

Historya. 1 godzina tygodniowo. Przegląd ważniejszych wypadków z historyi starożytnej, na podstawie historyi Weltera w tłómaczeniu Z. Sawczyńskiego.

Arytmetyka. 3 godziny tygodniowo. Austryackie miary, wagi i monety; skrócone mnożenie i dzielenie ułamków dziesiętnych; stosunki i proporcye; reguła trzech prosta i złożona; rachunek procentu prostego i jego zastósowanie do rachunków kupieckich; rachunek terminu średniego, reguła łańcuchowa, reguła podziału, rachunek mięszaniny. Według książki jak w klasie I. Co 14 dni zadanie szkolne.

Historya naturalna. Tygodniowo 3 godziny. W I. półroczu: Mineralogia. Przegląd i opisanie najważniejszych minerałów i skał. Podręcznik: Mineralogia Łomnickiego. W II. półroczu: Botanika. Przegląd i opisanie najwięcej znanych i najważniejszych roślin

skrytokwiatowych i jawnokwiatowych. Podręcznik: Dr. Józefa Rostafińskiego Botanika dla klas niższych. Wydanie drugie.

Geometrya i rysunki geometryczne. 4 godziny tygodniowo. Przedmiot z I. klasy o liniach, kątach i figurach płaskich powtórzono i uzupełniono. Wzięto naukę o przystawaniu trójkątów na podstawie konstrukcyi, naukę o czworo- i wielokątach i o kole. Obliczanie powierzchni figur płaskich prostolinijnych i o podobieństwie trójkątów. Przy rysunkach zapoznano uczniów z właściwościami przyborów rysunkowych i ze sposobem ich użycia. Rysowano pojedyncze linie proste, figury płaskie, łatwe zadania konstrukcyjne i ornamenta geometryczne.

Rysunki odręczne. 4 godziny tygodniowo. Ćwiczenia w rysowaniu ornamentów płaskich podług szkoły elementarnej Kobla; i Herdtlego nauka perspektywy z użyciem odpowiednich aparatów, wyjaśniających główne prawidła tej nauki i zastósowanie tych prawideł do rysowania prostszych brył z natury. Zasady cieniowania. Ćwiczenia w rysunku z pamięci.

Kaligrafia. 2 godziny tygodniowo. Pismo zwyczajne polskie i niemieckie, według wzorów Greinera.

III. KLASA.

Gospodarz: LEWICKI.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Historya życia Chrystusa i historya apostolska z uwzględnieniem biblijnej geografii i chronologii, według książki ks. T. Dąbrowskiego. Religia ruska. Istorya biblijna, nowyj zawit, według książki ks. Tyca, tłómaczył J. W.

Język polski. 3 godziny tygodniowo. Nieodmienne części mowy, składnia zgody, rządu, analiza zdania złożonego, pisownia, interpunkcya. Z Wypisów tom III. przeczytano, opowiadano i rozbierano najważniejsze ustępy, a niektórych uczono się na pamięć. Również wygłaszano kilkanaście ustępów poetyckich. Co miesiąc jedno zadanie domowe, jedno szkolne.

Język niemiecki. 5 godzin tygodniowo. Czytano, tłómaczono i opowiadano po niemiecku wzory polskie i niemieckie z wypisów Hamerskiego. Z gramatyki (Petelenza) powtórzono deklinacyę z szczególnem uwzględnieniem odmiany imion własnych i konjugacyę z szczególnem uwzględnieniem form złożonych. Wzięto też składnię zgody i o rodzajach zdań. Co miesiąc jedno zadanie domowe, dwa szkolne.

Geografia. Tygodniowo 2 godziny. Szczegółowa geografia Francyi, Szwajcaryi, Niemiec, Belgii, Holandyi, Danii, Anglii, Szwecyi, Rosyi, tudzież geografia Ameryki, Australii według książki Baranowskiego i Dziedzickiego.

Historya. Tygodniowo 2 godziny. Dzieje średnich wieków, według książki Weltera, tłómaczenie Z. Sawczyńskiego.

Arytmetyka. 4 godziny tygodniowo. Powtórzenie i uzupełnienie materyału naukowego z klas poprzednich. Rachunek miar i wag, rachunek monet, rachunek papierów wartościowych. O wekslach. Działania liczbami ogólnemi; podnoszenie do kwadratu i sześcianu i oznaczenie drugiego i trzeciego pierwiastka liczb szcze-

gólnych. Podręcznik Dr. Zajączkowskiego dla klasy III. i IV. Co 14 dni zadanie szkolne.

Fizyka. 3 godziny tygodniowo. Ogólne i szczególne własności ciał, ciepło, magnetyzm i elektryczność, według książki: Nauka fizyki podręcznik dla niższych gimn. i szkół realnych J. Soleskiego wyd I.

Geometrya i rysunki geometryczne. Tygodniowo 3 godziny. Powtórzenie i uzupełnienie materyału naukowego z klasy II., mianowicie o podobieństwie figur, o kole i obliczaniu powierzchni figur płaskich. Wzięto główne zasady stereometryi. Rysowano konstrukcye geometryczne i ornamenta geometryczne nakładane farbami.

Rysunki odręczne. Powtórzono główne zasady perspektywy na podstawie rysunku z modeli drewnianych seryi II-giej. Uczono cieniowania kredką, oraz nakładania tuszem, przyczem posługiwano się także modelami seryi III-ciej. Rysowano ornamenta greckie podług wzorów ściennych Steigla, wzorów na tablicy szkolnej, tudzież wzorków kartkowych Petriny i Hanselmanna i nakładano takowe kolorami, na podstawie poprzednio odbytych studyów nad własnościami używanych barw. W obydwu półroczach wykonywano ćwiczenia z pamięci z zakresu ornamentyki i perspektywy.

Kaligrafia. 2 godziny tygodniowo. Pismo rondowe, blokowe i rzymskie. Wszystko podług szczegółowego rysunku nauczyciela w dużym rozmiarze na tablicy.

IV. KLASA.

Gospodarz: BĄCZALSKI.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Objaśnienie ważniejszych obrzędów kościelnych z uwzględnieniem ich powodów i czasów zaprowadzenia, podług książki ks. Jachimowskiego. Religia ruska. Liturhika cerkwy gr.-kat., według książki ks. A. Torońskiego.

Język polski. 3 godziny tygodniowo. Gramatyka Dr. Maleckiego. Składnia rządu; nauka o okresach, szyku wyrazów i o wierszowaniu. Z wypisów przeczytano tom IV., a kilkanaście ustępów opowiadano, rozbierano i uczono się na pamięć. Z działu poezyi wygłaszano kilka większych ustępów. Co miesiąc jedno zadanie domowe, jedno szkolne.

Język niemiecki. 5 godzin tygodniowo. Gram. Dr. Petelenza. Nauka o składni zgody i rządu; o zdaniach skróconych; o mowie prostej i ubocznej; o użyciu czasów i trybów. Wypisy Dr. Germana dla klasy IV. Czytanie, opowiadanie i t. d. jak w klasie III. Co miesiąc jedno zadanie domowe, dwa szkolne.

Geografia. Tygodniowo 2 godziny. Szczegółowa geografia austryacko-węgierskiej monarchii, według książki Dr. Szaraniewicza.

Historya. Tygodniowo 2 godziny. Dzieje nowożytne według Weltera, w tłómaczeniu Z. Sawczyńskiego.

Arytmetyka. 3 godziny tygodniowo. Algebra: wstęp, pojęcie różnych działań rachunkowych i rozmaitych ilości, cztery działania główne, podzielność liczb, ułamki. Stosunki i proporcye. Podręcznik; Dr. Placyd Dzwiński. Co 14 dni zadanie szkolne.

Fizyka. 3 godziny tygodniowo. Mechanika, hydro- i aerostatyka, akustyka i światło, jakoteż najgłówniejsze zasady astronomii według książki jak w kl. III.

Chemia. 4 godziny tygodniowo. Początki chemii nieorganicznej na podstawie zarysu chemii ogólnej Roscoe'go, opracowanej przez Nawratila i Sokołowskiego, z szczególnem uwzględnieniem najpospolitszych połączeń a opuszczeniem mniej ważnych.

Geometrya i rysunki geometryczne. 3 godziny tygodniowo. Materyał naukowy z klas poprzednich w krótkości powtórzono; następnie wzięto obliczanie powierzchni i objętości brył, przyczem rozwiązywano rozmaite praktyczne zagadnienia; główne wiadomości o rzutach punktu i linij prostych. Materyał rysunku stanowiły przemiany i dzielenia figur, konstrukcye linij krzywych drugiego rzędu wraz z konstrukcyą stycznych, przedstawianie brył geometrycznych w rzucie pionowym i poziomym podług modeli.

Rysunki odręczne. Rysowano naczynia greckie (amfora, krater, hidria, czarka) podług modeli, oraz niektóre członki architektoniczne. Rysunki z modelu wykonywano kredką i tuszem, dążąc szczególnie do opanowania techniki pędzla. Ćwiczenia ornamentalne odbywano w części na modelach seryi IV-tej, w części na wzorach Storcha, Kolba, Theiricha, Hanselmanna. W drugiem półroczu wykonywano rysunki z pamięci z zakresu ornamentyki i form architektonicznych.

V. KLASA.

Gospodarz: REMBACZ.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Półr. I. Źródła wiary katolickiej i nauki obyczajów w historycznem przedstawieniu. Półr. II. Szczegółowa katolicka nauka wiary. Książka Dr. Ant. Wapplera, tłóm. Jędrzej Świsterski. Religia ruska. Uczebnyk kat. wiry według A. Wapplera, Dr. J. Pelesz.

Język polski. 3 godziny tygodniowo. Poznanie (na podstawie Wypisów) tropów i figur, rozmaitych rodzajów stylu i najważniejszych gatunków prozy i poezyi. Lektura dotyczących ustępów umieszczonych w Wypisach. Wiadomości histor.-literackie o odnośnych pisarzach. Co 3 tygodnie naprzemian domowe i szkolne zadanie.

Język niemiecki. 5 godzin tygodniowo. Wypisy Jandaureka dla klasy V. Czytanie prozaicznych i poetycznych utworów z objaśnieniem i opowiadaniem treści. Ćwiczenia w rozmowie i tłómaczeniu z języka polskiego na niemiecki. Deklamacye. Co 3 tygodnie domowe, co miesiąc szkolne zadanie.

Geografia. 1 godzina tygodniowo. Geografia Azyi, Afryki i państw południowej Europy z uwzględnieniem stosunków handlowych i przemysłowych, podług książki Baranowskiego i Dziedzickiego.

Historya. 3 godziny tygodniowo. Historya starożytna według książki Dra Zakrzewskiego.

Matematyka. 5 godzin tygodniowo. Algebra: Stosunki, proporcye. Zastósowanie proporcyj do rachunków kupieckich, reguła spółki, łańcuchowa i mieszaniny. Równania oznaczone I-go stopnia o

jednej i więcej niewiadomych. Potęgowanie, pierwiastkowanie, logarytmowanie. Podręcznik: Dr. Dziwiński Placyd. Algebra. Geometrya: Pojęcia wstępne, o liniach i kątach, pary kątów, o trójkątach i ich przystawaniu, o czworobokach, wielokątach i o kole; proporcyonalny podział linii i podobieństwo figur, wreszcie nauka o powierzchniach figur. Podręcznik Mocnik-Stanecki. Geometrya dla klas wyższych. Co 14 dni ćwiczenie szkolne.

Historya naturalna. Tygodniowo 3 godziny. Główne zasady anatomii i fizyologii człowieka; systematyka zwierząt kręgowych i najważniejszych gromad zwierząt bezkręgowych na podstawie zasad anatomicznych i morfologicznych. Podręcznik: Dr. Nowickiego Zoologia dla klas wyższych.

Chemia. 3 godziny tygodniowo. W półr. I. Wiadomości wstępne, mianowicie o atomach, drobinach, połączeniach chemicznych; podział pierwiastków na metaloidy i metale. Nauka o metaloidach. W połr. II. Dalszy ciąg nauki o metaloidach; o własnościach fizycznych i chemicznych metalów w ogóle; metale: gromady potasowców, wapniowców, glinowców. Podręcznik Dr. Ernesta Bandrowskiego.

Geometrya wykreślna. 3 godziny tygodniowo. Pojęcia wstępne. Rzuty na jedną płaszczyznę rzutową. O rzutach punktu, linii prostej, o śladach linii i płaszczyzn na dwie pł. rzutowe. Zagadnienia dotyczące stosunków, zachodzących między punktami, liniami i płaszczyznami. Rozszerzenie nauki na trzy płaszczyzny rzutowe. Nauka o obrotach i rozwiązanie zagadnień na obrotach polegających. Transformacya płaszczyzn rzutowych. Książka: Dr. Mieczysława Łazarskiego Geometrya wykreślna.

Rysunki odręczne. Rysunek głowy ludzkiej poprzedzony nauką o budowie czaszki. Następnie odbywano ćwiczenia na podstawie dużych kartonów rysowanych wobec uczniów przez nauczyciela. W dalszym ciągu wyjaśniano najważniejsze mięśnie twarzy i szyi, poczem uczniowie przystąpili do rysunku głów z modeli podług medalionów, a następnie w miarę zdolności podług masek i biustów okrągłych. — Materyałem do ćwiczeń z pamięci były ornamenta płaskie, naczynia, formy architektoniczne, a u najzdolniejszych uczniów głowy ludzkie z profilu.

VI. KLASA.

Gospodarz: LECH.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Etyka katolicka podług książki Martina, tłómaczył ks. Solecki. Religia ruska. Etyka katolicka podług książki Wapplera, tłómaczył ks. Piórko.

Język polski. 3 godziny tygodniowo. Czytano, objaśniano i opowiadano wyimki z utworów pisarzy epoki klasycznej t. j. okresu I—VI. według Wypisów dla klas wyższych, część I. Oprócz tego wzięto zawarte w tej książce poglądy literacko-historyczne na pojedyńcze okresy, wraz z życiorysami celniejszych pisarzy. Co półrocze 5 zadań domowych i 2 szkolne.

Język niemiecki. 4 godziny tygodniowo. Czytanie i objaśnianie formy i treści utworów prozaicznych i poetycznych, a mianowicie:

Romanc i ballad Schillera, Göthego Dichtung und Wahrheit i Lessinga Minna von Barnhelm, według Gräsera Schulausgaben deutscher Classiker. Ćwiczenia w tłómaczeniu z języka polskiego na niemiecki. Co półrocza 7 zadań domowych a 5 szkolnych.

Geografia. 1 godzina tygodniowo. Dokładniejszy opis krajów europejskich z wyjątkiem monarchii austro-węgierskiej i państw południowej Europy, jakoteż geografia Australii.

Historya. 3 godziny tygodniowo. Historya wieków średnich na podstawie Gindelego tomu II, tłóm. Markiewicza z szczególnem uwzględnieniem historyi austryackiej i polskiej.

Matematyka. 5 godzin tygodniowo. Z algebry: Powtórzenie logarytmów. Zrównania pierwszego i drugiego stopnia, jakoteż te zrównania wyższego stopnia, które na zrównania drugiego stopnia sprowadzić można; ułamki ciągłe, postępy arytmetyczne i geometryczne z zastósowaniem do rachunku procentu składanego i renty; kombinacye. Z geometryi: Trygonometrya płaska i stereometrya. Co 14 dni zadanie szkolne. Podręcznik jak w klasie V.

Fizyka. 4 godziny tygodniowo. Ogólne własności ciał. Ciepło. Mechanika ciał stałych, ciekłych i lotnych. Podręcznik: Fizyka Soleskiego dla wyższych klas gimn. i szkół realnych. Wyd. I.

Historya naturalna. Tygodniowo 2 godziny. Anatomia, morfologia i fizyologia roślin. Najważniejsze systemata w porównaniu z układem naturalnym. Przegląd najważniejszych rodzin. Podręcznik: Dr. Józefa Rostafińskiego Botanika szkolna dla klas wyższych.

Chemia. 2 godziny tygodniowo. Metale ciężkie, ich otrzymanie i zastósowanie. Podręcznik Dr. Ernesta Bandrowskiego. Z chemii organicznej: wiadomości wstępne, związki jednoatomowe. Podręcznik Roscoe'go, tłóm. Nawratil i Sokołowski.

Geometrya wykreślna. 3 godziny tygodniowo. Bryły graniaste; ostrosłupy, graniastosłupy i bryły umiarowe. Płaskie przekroje tych brył, ich przenikanie się i cienie. O liniach krzywych 2-go rzędu. Powierzchnie rozwijalne; stożki i walce. Płaszczyzny styczne, przekroje, siatki, przenikanie się i cienie tych powierzchni. Wreszcie wzięto początki nauki o powierzchniach obrotowych. Podręcznik: Zasady geometryi wykreślnej Dr. Mieczysława Łazarskiego.

Rysunki odręczne. Obok rysunku medalionów, biustów, masek i trudnych ornamentów rysowano także przy końcu roku kostyumy starożytnych greków i rzymian, podług znanego dzieła Hosenrotha. Przy tej sposobności wykładano uczniom w przystępny sposób znaczenie charakterystyki w rysunku typów. Ornamenta i głowy były przedmiotem ćwiczeń w rysunku z pamięci.

VII. KLASA.

Gospodarz: BITTNER.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Przegląd historyi kościelnej według książki Robitscha w tłóm. Jachimowskiego. Religia ruska. Istorya kat. cerkwy, według książki K. Dörflera tłóm. i uzup. A. Stefanowicz.

Język polski. Czytano i objaśniano wyimki z utworów pisarzy epoki narodowej (t. j. okresu VII. i VIII. według Wypisów dla klas

wyższych, część II.) z uzupełnieniem celniejszych utworów lekturą domową. Zadań 8. (5 domow. 3 szkoln.)

Język niemiecki. 4 godziny tygodniowo. Czytanie i objaśnianie form i treści utworów poetycznych i prozaicznych, mianowicie: Göthego „Hermann und Dorothea" i „Egmont", i Schillera „Jungfrau von Orleans", die Glocke. Poglądy biograficzne i literacko-historyczne na klasyków niemieckich, przeszłego stulecia. Ćwiczenia w tłómaczeniu z polskiego na język niemiecki. Zadań 9. (5 szkoln. a 4 domow.)

Geografia. 1 godzina tygodniowo. Ameryka podług książki Baranowskiego i Dziedzickiego i geografia austryacko-węgierskiej monarchii według książki J. Szaraniewicza.

Historya. 3 godziny tygodniowo. Historya nowożytna od odkrycia Ameryki z uwzględnieniem dziejów monarchii austryackiej i historyi polskiej. Podręcznik: A. Gindelego, tłóm. Markiewicza, tom III.

Matematyka. 5 godzin tygodniowo. Algebra: Szeregi złożone. Wzór Newtona dla całkowitych i dodatnych wykładników, rachunek prawdopodobieństwa z zastosowaniem do rachunków ubezpieczeń, kapitałów i rent. Ilości kierunkowe z szczególnem uwzględnieniem ilości urojonych. Wzór Moivr'a. Geometrya: Zastosowanie analizy do rozwiązywania zagadnień geometrycznych; analityczna geometrya płaska; trygonometrya sferyczna. W drugiem półr. powtórzono naukę z klasy VI. i VII. Co 15 dni zadanie szkolne. Podręczniki: jak w klasie V.

Fizyka. 4 godziny tygodniowo. Ruch falowy, akustyka, optyka, światło, ciepło promieniste, elektryczność, magnetyzm. Główne wiadomości z geografii fizycznej, meteorologii i astronomii. Podręcznik: jak w klasie VI.

Historya naturalna. 3 godziny tygodniowo. W 1. półr. Mineralogia, krystalografia, pogląd na najważniejsze minerały według ich własności fizycznych i chemicznych, oraz zastósowania ich w życiu praktycznem. W II. półr. Geologia i geognozya. Fizyczne i chemiczne zmiany skorupy ziemskiej, opisanie najważniejszych skał i budowy ziemi. Krótki pogląd na okresy geologiczne i formacye z uwzględnieniem skamielin i porównaniem ich z roślinami i zwierzętami teraźniejszemi. Podręcznik: Mineralogia i Geologia Łomnickiego.

Chemia. 2 godziny tygodniowo. Dalszy ciąg chemii organicznej, alkohole i kwasy, dwu-, trój-, cztero- i sześciowartościowe węglowodany, połączenia sinowe, związki aromatyczne. W drugiem półroczu powtórzenie przedmiotu z klasy V. i VI. Podręcznik: jak w klasie VI.

Geometrya wykreślna. 3 godziny tygodniowo. Uzupełnienie nauki o powierzchniach obrotowych. Cienie tych powierzchni. Perspektywa wolna. W toku nauki zwracano uwagę na podobieństwa i różnice w rozwiązywaniu tych samych zagadnień w rzutach prostokątnych i perspektywie. Rysowano dotyczące konstrukcye geometryczne. Książka: Zasady geometryi wykreślnej Dr, Mieczysława Łazarskiego.

Rysunki odręczne. (Trzeci stopień nauki) 4 godziny tygodniowo. Rysowano we wielkich rozmiarach sposobem kartonowym trudniejsze popiersia z antyków; tudzież kostyumy starożytnych greków i rzymian. Zaznajamiano uczniów z szkicowaniem, poddając im oprócz modeli gipsowych także widoczki.

Przedmioty nadobowiązkowe.

1. Historya kraju rodzinnego w klasie III., IV., VI. i VII. po 1 godzinie tygodniowo. W klasie III. wzięto sposobem biograficznym od najdawniejszych czasów do roku 1492., w klasie IV. tak samo od r. 1492. do najnowszych czasów. — W klasie VI. na podstawie podręcznika: „Zarys historyi Polski i krajów ruskich z nią połączonych Dr. A. Lewickiego“ wzięto od najdawniejszych czasów do r. 1492, w klasie VII. tak samo od r. 1492. do najnowszych czasów.
2. Język ruski w dwu oddziałach po 2 godziny tygodniowo. W oddziale I. czytano z Wypisów Romańczuka wzory prozaiczne i poetyckie, z których niektóre wygłaszano na pamięć. Z gramatyki wzięto deklinacye imion. W oddziele II. czytano i objaśniano z Chrestomatyi Ogonowskiego celniejsze ustępy najważniejszych pisarzy X., XI. i XII. w. -- przyczem wzięto też biografie dotyczących autorów. W obu oddziałach dano po 10 zadań piśmiennych (6 dom., 4 szkol.)
3. Język francuski w trzech oddziałach po 2 godziny tygodniowo. W obu oddziałach wzięto według gramatyki Ciechomskiego wszystkie odmienne części mowy; tłómaczono dotyczące ustępy z francuskiego na polskie i na odwrót i rozmawiano na temat tych ustępów. W oddziele trzecim: Ćwiczenia w zastosowaniu reguł gramatycznych, analiza i tłómaczenia Telemaka Fenelona. Dyktaty i zadania domowe.
4. Nauka spiewu w dwu oddziałach po 2 godziny tygodniowo. W I. oddziele uczono teoryi muzyki i śpiewano na trzy głosy, w II. oddziele śpiewano pieśni kościelne i świeckie na cztery głosy.
5. Nauka gimnastyki w sześciu oddziałach po 1 godzinie tygodniowo. W niższych klasach wykonywano ćwiczenia wolne i łatwiejsze ćwiczenia na przyrządach, w wyższych klasach ćwiczenia wolne i trudniejsze na przyrządach.

Temata do wypracowań piśmiennych.

A) Z języka polskiego.

V. KLASA.

1. Widzenie pielgrzyma. Opowiadanie według poematu: „die Kreuzschau“.
2. Treść rozmowy Rymwida z Litaworem. Z poematu: „Grażyna“.
3. Drogi opatrzności. Legenda biblijna.
4. „Poświęcenie“, opowiadanie według poematu: „Giermek“.

5. Opis walki Litwinów z Krzyżakami. Według poematu: „Grażyna“.
6. Opis przechadzki jesiennej.
7. Opis bitwy pod Maratonem.
8. Opis tarczy Achillesa. Według odczytanego ustępu z tłómaczenia Iliady.
9. Rozmaite sposoby poruszania się zwierząt.
10. Założenie Rzymu.
11. Przedwstępna histerya do Pana Tadeusza.
12. Opis wybrzeży Afryki.
13. Starożytny dom rzymski. Opis z rysunkiem.
14. Opis czterech pór roku.

VI. KLASA.

1. Życie a podróż.
2. Charakterystyka domowego życia Słowian przedchrześcijańskich; na podstawie nauki hist. kr. rodz.
3. Wykazać różnice między pojęciami: „kraj, państwo i naród“.
4. Z czytanych w szkole pism M. Reja wykazać stopień wykształcenia i stanowisko społeczne tego autora.
5. Skreślić przebieg myśli w XIX. trenie J. Kochanowskiego „Abo sen“ i wskazać związek jego z całością poematu.
6. Jakie zarzuty czyni Kochanowski społeczeństwu polskiemu w wierszu p. t. „Satyr albo dziki mąż“.
7. Udział Polski w wojnach krzyżowych.
8. Prostota a prostactwo.
9. Ludwik Pobożny a Bolesław Krzywousty.
10. Dodatnie i ujemne strony zimy.
11. Z trenu Klonowicza „na śmierć Jana Kochanowskiego“ wykazać, że poeta był pisarzem klasycznym.
12. Wpływ klimatu i natury kraju na mieszkańców.
13. O wydobywaniu i zastósowaniu węglowodorów naftowych.
14. Jakie myśli rozwija Frycz. Modrzewski w dziele „O naprawie rzeczypospolitej“.

VI. KLASA.

1. Zasługi Kolumba.
2. Rozbiór poematu Fr. Morawskiego: „Dworzec mego dziadka“.
3. Charakter człowieka rozwija się wśród walk życia.
4. Różnica klasyczności i romantyczności.
5. Wpływ matematyki na rozwój umysłu.
6. Porównanie poematów: „Zamku Kaniowskiego“ Goszczyńskiego i „Maryi“ Malczewskiego.
7. Na co należy zważać przy wyborze swego przyszłego zawodu?
8. Co to są naturalne granice i jakie mają znaczenie?
9. Królowa Jadwiga w opracowaniu dramatycznem Wężyka i Szujskiego.

B. Temata niemieckie.

V. KLASA.

1. Lykurgs Gesetzgebung.
2. Gliederung des Lesestückes „die ungarischen Pusten“.

3. Das Lied des Sängers. (Aus dem „Graf von Habsburg“.)
4. Gold und Eisen. Vergleichung.
5. Wodurch lässt sich Amasis bestimmen, dem Polykrates die Freundschaft zu kündigen.
6. Die Fabel des Gedichtes „Der Taucher“.
7. Beweiset auf Grund des in der Classe erläuterten Gedichtes „das Schloss am Meere“. Die Wahrheit des Ausspruches: „Wo der Tod wandelt, verwandelt er alles“.
8. Beschreibet die in dem Uhlandschen Gedichte „Die Kapelle“ in Umrissen angedeutete Gegend.
9. Karl Linnes Verdienste um die Naturgeschichte. (Nach dem besprochenen gleichnamigen Lesestücke.)
10. Hochmuth kommt vor dem Falle. (Zu zeigen an Heines Ballade „Belsazar“).
11. Freie Übersetzungen aus dem Polnischen.

VI. KLASA.

1. Karl des Grossen Einfluss auf die Entwickelung des Christenthums.
2. Gedankengang der Ballade „die Kraniche des Ibykus“.
3. Der erste Kreuzzug.
4. Eine Schlittenfahrt.
5. Verdienste des Columbus um die Welt.
6. Die Bürgschaft. Inhaltsangabe.
7. Gründe des Verfalls des Minnegesanges.
8. Beschreibung einer Heuernte.
9. Eine Schilderung des Morgens in ungebundener Rede nach Schillers Gedichte „Morgenlied“.
10. Vergleichet das Leben des Hirten und des Jägers. (Auf Grund des besprochenen Gedichtes „der Alpenjäger“.)
11. Ein Jahrmarkt in Stanislau.
12. Die Schreibmaterialien der Vorzeit und der Gegenwart.
13. Des Frühlings Freuden.
14. Freie Übersetzungen aus dem Polnischen.

VII. KLASA.

1. Die historische Lage Frankreichs zur Zeit des Auftretens der Jungfrau von Orleans.
2. Lessings Ansicht über den Unterschied der Poesie von der Malerei.
3. Die Vorbereitungen des jungen Ritters zum Kampfe mit dem Drachen. Nach Schiller.
4. Winterfreuden.
5. Die Wälder. Eine Erörterung.
6. Herder. Eine biographische Skizze.
7. Wie hat Goethe den geschichtlichen Stoff in der Tragödie: „Egmont“ verändert?
8. Der Glockenguss. Nach Schillers Lied von der Glocke.
9. Schilderung des Meerauges. Eine Übersetzung.
10. Beschreibung der Localitäten in Goethes: „Hermann und Dorothea“

ŚRODKI NAUKOWE.

A. Biblioteka.

Zawiadowca: ks. JAN EISELT.

I. *Biblioteka nauczycieli:*

Z dniem 1. lipca 1892 liczyła dzieł	1160 w 2114	tomach.
W bieżącym roku szkolnym przybyło dzieł	60 w 74	„
Ogólny zatem stan biblioteki nauczycielskiej z dniem 30. czerwca 1893 dzieł . .	1220 w 2188	tomach.

nadto pozostało 92 zeszytów czasopism i dzieł wychodzących częściowo.

a) Z dzieł nowych otrzymała biblioteka w darze: 1. Od Wys. c. k. Rady krajowej szkolnej: Sprawozdanie ostatnie szkół średnich galicyjskich w r. szk. 1891/92, 10 egzempl. planów naukowych dla szkół ludowych pospolitych wraz z instrukcyą i 5 egzempl. programów zmian w podręcznikach szkolnych stosownie do instrukcyi minister. z d. 24 maja 1891 do l. 11372. — 2. Od c. k. Akademii Umiejętności w Krakowie wyszłe w tym czasie dzieła i sprawozdania w liczbie 15 tomów. — 3. Od Świetnej Redakcyi Przeglądu polskiego toż pismo.— 4. Od profesora J. Wojcika: Wypisy polskie dla klasy pierwszej i Juliana Niemcewicza: Powrót posła. Wstępem i uwagami zaopatrzył Józef Wojcik.— 5. Od Dr. Karola Rawera tegoż Dzieje ojczyste część I.— 6. Od Dr. Karola Petelenza tegoż: Kurzer Abriss der Stilistik und Poetik.

b) Z dzieł zakupionych w bieżącym roku zasługują na wzmiankę: Ant. Sozańskiego: Wykład politycznej geografii, rządu, administracyi dawnej Polski przy końcu istnienia całego państwa. — Dr. Al. Czołowski: Dawne zamki i twierdze na Rusi halickiej. — Dr. Wł. Abraham: Organizacya kościoła w Polsce do połowy wieku XII. — St. Tarnowski: Wiek XIX. Zygmunt Krasiński. — Wł. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. — Das Buch der Thierwelt von A. Reichenbach. — Wohnungen, Leben und Eigentümlichkeiten in der höheren Thierwelt geschildert von Adam u. Karl Müller. — Poetik. Die Lehre von der deutschen Dichtkunst entworfen von Dr. Ernest Kleinpaul.— R. Lehmann. Der deutsche Unterricht. — Vorlesungen über Schillers Wallenstein gehalten von Karl Werder. — Die Prüfung der chemischen Reagentien v. Dr. Krauch. — Jahrbuch der Chemie herausgegeben von Ryccard Meyer. — Schliemans Ausgrabungen in Troja etc. dargestellt von Dr. Schuchhardt. — Politische Geschichte der neuesten Zeit. (1840—1890) von Wilhelm Müller. — Moralphilosophie von Victor Cathrein S. J. II. Bd. Besondere Moralphilosophie. — Die bisher bekannten Pflanzen Galiziens u. der Bukowina von Joseph Armin Knapp. — Pompeii in seinen Gebäuden. Alterthümern und Bauwerken dargestellt von Johann Overbeck.

c) Nabyto dalsze ciągi dzieł: Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild do 182. zeszytu włącznie. — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego do 142. zeszytu. — Wielka encyklopedya illustrowana Warszawska do 68. zeszytu włącznie.

d) Prenumerowano następujące czasopisma: Zeitschrift für das Realschulwesen. — Biblioteka warszawska. — Berichte der deutschen chemischen Gesellschaft in Berlin. — Dr. Petermanns Mittheilungen.—

Kosmos. — Supplement zum Centralblatt für das gewerbliche Unterrichtswesen. — Museum. — Przewodnik gimnastyczny. — Przewodnik higieniczny. — Przewodnik bibliograficzny. — Przewodnik naukowy i literacki. — Kwartalnik historyczny. — Zeitschrift des Vereins der deutschen Zeichenlehrer.

II. *Czytelnia uczniów polska i ruska.*

Z dniem 1. lipca 1892 liczyła dzieł:

w języku polskim	643	w	957	tomach.
„ „ ruskim	83	„	113	„
Razem dzieł	726	w	1070	tomach.
W roku szkolnym 1893 zakupiono dzieł .	29	„	36	„
Obecny stan czytelni wynosi dzieł .	755	w	1106	tomach.
Z tych w języku polskim dzieł . .	667	„	1099	„
„ „ ruskim „ . .	88	„	120	„

Z dzieł nabytych w bieżącym roku szkolnym są celniejsze: Franc. Morawski. Dworzec mego dziadka. Lwów. — Wyprawy Missyjne do krajów Zambezy w południowej Afryce. — Bajeczki J. I. Kraszewskiego z 6 illustracyami. — Z rodzinnej zagrody. Życiorysy napisał K. W. Wójcicki. — Biblioteka dziadunia. Zarys literatury polskiej w opowiadaniach dla dziatwy napisal K. W. Wójcicki. — Michał Paradny. O siłach natury. — Cudzoziemiec Opowiadanie przez autorkę Znakomitości. — Nauka i podział poezyi oraz historya i literatura polska ułożył Józef Błotnicki. — Karol Rawer. Dzieje ojczyste dla młodzieży. — W północnej Ameryce Atabeska Mackenzic napisal X. Wład. Zaborski. — Król w Nieświeżu 1784. Obrazek z przeszłości przez J. I. Kraszewskiego. — W. Szekspira: Juliusz Cezar tragedya w 5. aktach w przekładzie Ad. Paigerta. — Józef Szujski. Wallas poemat dramatyczny w 5. aktach. — Księżniczka, powieść napisała Zofia Urbanowska. — Stefan Czarniecki. Urywek historyczny skreślil Ludwik Jeneke. — Wyższy pogląd na historyę Polski napisał X. Piotr Semeuenko. — Edmund de Amicis. Serce. — Konstytucya trzeciego maja, napisał X. Waleryan Kalinka. — Z Warszawy do równika. Wspomnienia z podróży po Ameryce południowej przez Józ. Siemiradzkiego.— Jurko Stefenson, napysala M. Zahorna. — Faust, tragedya Johana Wolfganga Getc, perekław Iwan Franko. — Winoczok dla mołodeży, uporiadkowaw Kost' Fedkiw. — Nasze lihołite napysaw Roman Zakliński. — Administracya Missyi katolickich przysyła i w tym roku bezpłatnie piękne swe wydawnictwo, za co jej Dyrekcya na tem miejscu dzięki składa. — Czytelnia uczniów podzielona była w roku szkolnym 1893 na trzy oddziały, jeden dla uczniów 1. i 2. klasy, drugi dla uczniów dwu klas średnich, trzeci zaś dla uczniów trzech klas wyższych. Wymiana książek odbywała się raz w tygodniu, osobno dla każdego oddziału. Udział uczniów byl znaczny. Przy wyborze książek udzielał zawiadowca biblioteki uczniom potrzebnych rad i wskazówek.

Książek nowo-nabytych nie wciągano tak długo do inwentarza i nie wypożyczano uczniom, dokąd nie sprawdzono, czy takowe treścią swoją nie wykraczają przeciw patryotyzmowi, religii, moralności, lub z innych względów są dla młodzieży nieodpowiedne.

III. *Biblioteka pomocy naukowej.*

Zasób książek w tym dziale bibliotecznym przedstawią się według klas i przedmiotów nauki jak następuje:

<table>
<tr><th></th><th>Kl. I.</th><th>Kl. II.</th><th>Kl. III.</th><th>Kl. IV.</th><th>Kl. V.</th><th>Kl. VI.</th><th>Kl. VII.</th><th>Razem</th></tr>
<tr><td>Religii obrz. łać. . . . . . .</td><td>—</td><td>15</td><td>10</td><td>6</td><td>12</td><td>8</td><td>6</td><td>57</td></tr>
<tr><td>„ „ gr.-kat. . . .</td><td>2</td><td>3</td><td>2</td><td>2</td><td>3</td><td>1</td><td>—</td><td>13</td></tr>
<tr><td>Wypisów polskich . . . .</td><td>7</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>5</td><td>3</td><td>2</td><td>17</td></tr>
<tr><td>Gramatyk „ . . . . .</td><td colspan="4">15</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>15</td></tr>
<tr><td>Wypisów niemieckich . . .</td><td>13</td><td>7</td><td>6</td><td>7</td><td>6</td><td colspan="2">8</td><td>47</td></tr>
<tr><td>Gramatyk „ . . .</td><td>—</td><td>—</td><td>1</td><td>2</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>3</td></tr>
<tr><td>Geografij . . . .</td><td>17</td><td>5</td><td>4</td><td>6</td><td colspan="3">4</td><td>36</td></tr>
<tr><td>Statystyk . . . .</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>3</td><td>3</td></tr>
<tr><td>Atlasów geograficznych . .</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>10</td></tr>
<tr><td>Historyj powszechnych . . .</td><td>—</td><td>17</td><td>8</td><td>6</td><td>5</td><td>7</td><td>3</td><td>46</td></tr>
<tr><td>„ kraju rodzinnego . .</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td></tr>
<tr><td>Arytmetyk . . . .</td><td>4</td><td>6</td><td>8</td><td>3</td><td colspan="3">7</td><td>28</td></tr>
<tr><td>Geometryj . . . .</td><td>5</td><td>2</td><td>5</td><td>8</td><td colspan="3">5</td><td>25</td></tr>
<tr><td>Logarytmów . . . . . .</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td colspan="2">2</td><td>2</td></tr>
<tr><td>Fizyk . . . .</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>3</td><td>—</td><td colspan="2">2</td><td>5</td></tr>
<tr><td>Historyj naturalnych . . .</td><td>10</td><td>m. 13
h. 11</td><td>—</td><td>—</td><td>1</td><td>4</td><td>3</td><td>42</td></tr>
<tr><td>Geometryj wykreślnych . .</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>9</td><td>1</td><td>3</td><td>13</td></tr>
<tr><td>Chemij . . . .</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td colspan="4">1</td><td>1</td></tr>
<tr><td>Czytanek ruskich . . . . .</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>15</td></tr>
<tr><td>Gramatyk francuskich . . .</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>9</td></tr>
<tr><td>Wygisów Switkowskiego . .</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>17</td></tr>
<tr><td>Spiewników . . . .</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>23</td></tr>
<tr><td>Literatury niem. Strzemchy .</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>2</td><td>2</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>429</td></tr>
</table>

Biblioteka niemiecka dla uczniów.

Zawiadowca: Prof. E. BĄCZALSKI.

Stan biblioteki wynosił z końcem roku szk. 1892 166 num. w 388 częś.
W ciągu roku szk. 1893 zakupiono nowych dziełek 16 „ „ 35 „
i dalsze zeszyty dzieła: „Die österreichische Monarchie in Wort und Bild“ do zeszytu 178
Biblioteka niemiecka dla uczniów liczy więc obecnie . . . . 182 num. w 423 częś.

Uczniowie wypożyczali książki raz w tygodniu; korzystało z biblioteki 78 uczniów. (od kl. III. do VII.).

B. Gabinet fizykalny.

Zawiadowca: prof. KAROL GORECKI.

Gabinet fizykalny liczy przyrządów i narzędzi, zapisanych w 383 numerach inwentarza.

W roku szkolnym 1892/3 zakupiono z handlu Dr. Houdeka i Herverta w Pradze następujące przyrządy:

1) Widełki strojowe normalne, 2) Kalorimetr, 3) Harmonium szkolne, 4) Machinę pneumatyczną.

C. Gabinet chemiczny.

Zawiadowca: prof. FR. MIAZGA.

Zakupiono w roku szkolnym 1892/3: 1) Prasa do wygniatania pr. Pelleta. 2) Obciążki niklowane. 3) Łopatki z nowego srebra i porcelany miśnieńskiej. 4) Biretkę z kurkiem szlifowanym.

D. Gabinet historyi naturalnej.

Zawiadowca: prof. BOROWICZKA.

Zakupiono w roku szkolnym 1892/3: 1) Cztery okazy ryb w spirytusie. 2) cztery preparaty anatomiczne. 3) Sześć ptaków wypchanych. 4) Pietnaście preparatów do badań za pomocą mikroskopu. 5) Skalę topliwości.

E. Gabinet rysunków odręcznych.

Zawiadowca: naucz. BERNHARDT.

W roku 1892/3 zakupiono: 1) Polisch'a wzory do dekoracyjnego malarstwa. 2) Hauser'a cztery porządki architektoniczne w tablicach. 3) Trzy modele z gipsu.

F. Gabinet geometryi wykreślnej.

Zawiadowca: prof. MICHAŁ REMBACZ.

W roku 1892/3 zakupiono 5 modeli powierzchni obrotowych, model powierzchni śrubowej rozwijalnej, jakoteż dzieło rysunkowe: Perspectivische Constructionen von H. Pulsche. I. Serie.

Fundusze na środki naukowe.

Dotacya gminy miasta Stanisławowa	1000	złr.	—	ct.
Z taks wstępnych wpłynęło	144	„	90	„
Z datków na środki naukowe	236	„	—	„
Z taks za duplikaty świadectw	15	„	—	„
Razem . .	1395	złr.	90	ct.

STATYSTYKA UCZNIÓW.

	W klasie							Razem
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
1. Liczba uczniów.								
Z końcem roku szk. 1891/92 .	34	30	46	28	23	27	12	200
Z początkiem r. szk. 1892/3 .	50	36	36	40	27	21	23	233
Podczas roku szk. wstąpiło .	1	—	1	1	—	—	—	3
Przyjęto więc w ogóle . . .	51	36	37	41	27	21	23	236
Pomiędzy tymi:								
Nowo-przyjęci i to:								
Z promocyą do wyższej klasy	43	1	1	1	6	1	—	53
Przeszli z gimnaz. z promocyą	—	1	2	—	1	—	—	4
„ „ „ bez promocyi	4	5	—	1	1	—	—	11
Repetenci	—	1	—	—	—	—	—	1
Ponownie przyjęci i to:								
Z promocyą do wyższej klasy	—	24	24	36	17	17	21	139
Repetenci	4	4	10	3	2	3	2	28
Podczas roku szk. wystąpili .	7	5	4	3	2	1	—	22
Liczba uczniów z końcem roku szkolnego 1892/3	44	31	33	38	25	20	23	214
Pomiędzy tymi:								
uczniów publicznych	44	31	33	34	25	19	23	209
„ prywatnych	—	—	—	4	—	1	—	5
2. Miejsce urodzenia (ojczyzna).								
Stanisławów	13	8	11	15[1]	5	3	5	60[1]
Galicya oprócz Stanisławowa	29	22	20	17[3]	17	14[1]	17	136[4]
Bukowina	—	—	2	1	—	1	—	4
Szląsk	—	—	—	—	—	1	—	1
Węgry	—	—	—	—	1	—	—	1
Rumunia	1	1	—	—	—	—	—	2
Rossya	1	—	—	1	—	—	1	3
Prusy	—	—	—	—	1	—	—	1
Turcya	—	—	—	—	1	—	—	1
Razem .	44	31	33	34[4]	25	19[1]	23	209[5]
3. Język ojczysty.								
Polski	36	29	28	29[2]	21	13[1]	18	174[3]
Ruski	6	1	4	4[2]	4	5	4	28[2]
Niemiecki	2	1	1	1	—	1	1	7
Razem .	44	31	33	34[4]	25	19[1]	23	209[5]

	W klasie I	II	III	IV	V	VI	VII	Razem
4. Wyznanie religijne.								
Rzymsko-katolickie	33	28	21	23^{2}	14	13^{1}	15	147^{3}
Grecko- „	6	1	4	4^{2}	4	5	4	28^{2}
Ormiańsko- „	—	—	2	2	1	—	—	5
Ewangielickie	—	—	—	1	—	—	—	1
Mojżeszowe	5	2	6	4	6	1	4	28
Razem .	44	31	33	34^{4}	25	19^{1}	23	209^{5}
5. Wiek uczniów.								
11 lat	2	—	—	—	—	—	—	2
12 „	8	2	—	—	—	—	—	10
13 „	17	6	5	—	—	—	—	28
14 „	6	6	5	4	—	—	—	21
15 „	10	10	8	4^{1}	1	—	—	33^{1}
16 „	—	5	9	5^{2}	2	1	1	23^{2}
17 „	—	2	4	11	6	5	4	32
18 „	—	—	1	7	8	9^{1}	1	26^{1}
19 „	1	—	1	3	5	3	9	22
20 „	—	—	—	—	3	1	5	9
21 „	—	—	—	—	—	—	3	3
30 „	—	—	—	0^{1}	—	—	—	0^{1}
Razem .	44	31	33	34^{4}	25	19^{1}	23	209^{5}
6. Według miejsca pobytu rodziców.								
Miejscowi	27	17	18	25^{2}	13	12	15	127^{2}
Zamiejscowi	17	14	15	9^{2}	12	7^{1}	8	82^{3}
Razem .	44	31	33	34^{4}	25	19^{1}	23	209^{5}
7. Klasyfikacya z końcem roku szkolnego 1892/3.								
Stopień celujący	2	3	2	1	2	—	2	12
„ pierwszy	30	16	24	19^{2}	16	11	20	136^{2}
„ drugi	5	6	—	5	—	3	1	20
„ trzeci	1	1	—	—	1	—	—	3
Przypuszczeni do egzaminu poprawczego	6	5	7	8	6	5^{1}	—	37^{1}
Przypuszczeni do egzaminu uzupełniającego	—	—	—	1	—	—	—	1
Nie klasyfikowano	—	—	—	0^{2}	—	—	—	0^{2}
Razem .	44	31	33	34^{4}	25	19^{1}	23	209^{5}

	W klasie I	II	III	IV	V	VI	VII	Razem
8. Opłaty.								
Opłatę szkolną składać byli obowiązani:								
w 1-szem półroczu . .	38	16	19	15	15	7	9	119
w 2-giem „ . .	15	17	16	13	10	10[1]	8	89[1]
Uwolnieni od całej opłaty:								
w 1-szem półroczu . .	12	20	17	25	12	14	14	114
w 2-giem „ . .	29	14	17	21	15	9	15	120
Opłata szk. wynosiła w ogóle złr.								
w 1-szem półroczu . .	495	225	255	225	225	105	135	1665
w 2-giem „ . .	225	270	240	240	150	180	120	1425
Razem .	720	495	495	465	375	285	255	3090
9. Na naukę przedm. nadobowiązkowych uczęszczali:								
Na historyę krajową . .	—	—	33	34	—	19	23	109
„ język ruski	8	3	7	4	4	3	—	29
„ „ francuski . .	—	—	10	18	4	1	—	33
„ śpiew	9	11	8	1	4	3	—	36
„ gimnastykę	14	26	24	28	21	15	21	176
10. Stypendya.								
Liczba stypendystów . .	—	—	—	—	—	—	4	4
Ogólna kwota stypendyów	—	—	—	—	—	—	671	671

EGZAMIN DOJRZAŁOŚCI.

Zagadnienia do egzaminu dojrzałości:

1. Z języka polskiego: W oddziele I. wykazać, z jakich motywów wysnuł Schiller w swej „Pieśni o dzwonie“ obraz zmiennych kolei życia. W oddziele II.: Treściwy pogląd na rozwój dramatu w Polsce od jego zawiązków aż do pojawienia się utworów Józefa Szujskiego.
2. Z języka niemieckiego: a) Przełożyć na język niemiecki: Z Weltera Dziejów powszechnych (przeł. Z. Sawczyński) Część III. wyd. 4. ustęp: Odkrycie Peru przez Hiszpana Pizara, str. 13. wiersz 3 z dołu, do słów: „został przez nich zamordowany“. b) Przełożyć na język polski: Z książki: Deutsches Lesebuch für die sechste Classe von Julius Jandaurek. Lemb. 1875. Ustęp 63. Der Mensch gegenüber den Naturkräften do słów: „—deren keine Menschenhand fähig ist“.
3. Z matematyki w oddziele I. Rozwiązać układ równań:

a) $2^x + 2^{-y} = \frac{33}{8}$ i $2^{-x} + 2^y = \frac{33}{4}$. — b) Jaką częścią powierzchni ziemi jest trójkąt sferyczny, którego wierzchołkami są: biegun północny,

Kraków i Paryż? Szer. geogr. Krakowa = 50° 3′ 50″, Paryża = 48° 50′ 13″. Dług. g. Krakowa licząc od Paryża = 17° 37′ 26″. — c) Obliczyć łuk między stycznemi do koła, danego równaniem $x^2+y^2=25$, poprowadzonemi z punktu (7,—1). — W oddziele II.: a) Na kuli objętości 758 dm³ jest opisany stożek prosty, którego kąt u wierzchołka wynosi 78° 15′ 40″; obliczyć objętość stożka. — b) Rozwiązać układ równań: $\sqrt[2-y]{x} = 10$ i $\left(\frac{1}{x}\right)^{\frac{2}{y}} - 12 = \left(\frac{1}{x}\right)^{\frac{1}{y}}$. c) Renta roczna 600 złr. płatna przez lat 20, ma być zamieniona na inną, płatną przez lat 15. Jak wielką będzie ta druga renta przy $4\frac{1}{2}\%$, jeżeli jej wypłata rozpocznie się o 5 lat później?

4. Z geometryi wykreślnej w oddziele I.: a) Przez punkt dany przesunąć płaszczyznę prostopadłą do danej prostej, równoległej do rzutni bocznej. b) Stożek obrotowy przeciąć taką płaszczyzną, aby przekrój był parabolą i wykreślić ten przekrój. c) Wyznaczyć kąt nachylenia dwu płaszczyzn w perspektywie. — W oddziele II.: a) Wyznaczyć odległość punktu od płaszczyzny przesuniętej przez dwie dane proste równolegle, nie kreśląc śladów tej płaszczyzny. b) Wykreślić styczną do danej paraboli, równoległą do danej prostej. c) Wykreślić ośmiościan, spoczywający jedną ścianą na rzutni poziomej, znaleść cień własny i rzucony tej bryły na rzutnię poziomą, jeżeli kierunek światła jest dany.

Ustny egzamin dojrzałości odbył się pod przewodnictwem W-go Pana Jana Frankego c. k. Radcy szkolnego i Inspektora krajowego szkół realnych i przemysłowych od dnia 19. do 22. czerwca.

Do egzaminu zgłosiło się 22 abituryentów i jeden eksternista. Za dojrzałych uznani: Bębnowicz Maryan, Borowiczka Mieczysław z odznaczeniem, Bürgel Emilian, Dimant Mojżesz, Dziakiewicz Włodzimierz z odznaczeniem, Flisowski Stanisław z odznaczeniem, Heinrich Zdzisław, Jakimowski Witołd, Lukacz Włodzimierz, Niewiadomski Maryan, Nowicki Jan, Romanowski Jan, Schäfer Wilhelm, Wojtan Władysław z odznaczeniem i Niestenberger Marceli eksternista. Siedmiu abituryentom pozwolono poprawia cenzurę z jednego przedmiotu po feryach, jednego reprobowano na rok.

FUNDUSZ UBOGICH UCZNIÓW.

Pozostało z roku 1892/3	119	złr.	76 ct.
Wny P. Nowicki	1	„	— „
„ „ Krakowski	1	„	— „
„ „ Rudrof	1	„	— „
„ „ Teltsch	2	„	— „
Wna P. Konkolniakowa	2	„	— „
„ „ Dąbrowska	1	„	— „
Przy wpisie uczniów włożyły inne osoby drobniejszemi kwotami	13	„	64 „
Do puszek włożyli uczniowie	22	„	36 „
Przychód razem	163	złr.	76 ct.

W ciągu roku wydano na przybory naukowe dla ubogich uczniów, na opłatę czesnego za tych uczniów, którzy bez własnej winy nie mogli być uwolnieni od opłaty szkolnej . . . . 97 złr. 01 ct.

Pozostaje zatem na rok 1893/4 . . . 66 „ 75 „

i 1 dukat, jakoteż piąta część akcyi banku ziemskiego w Poznaniu wartości . . . . 124 złr.

WAŻNIEJSZE ROZPORZĄDZENIA

w ciągu roku szkolnego 1893.

Wysoka c. k. Rada Szkolna kraj. zaliczyła w poczet książek dozwolonych do użytku szkolnego:

1. Rozp. z d. $^{19}/_{8}$ 1892 l. 17750. M. Kawecki i Fr. Tomaszewski, Fizyka dla klas wyższych szkół średnich.
2. Rozp. z d. $^{19}/_{8}$ 1892 l. 18001. B. Baranowski i L. Dziedzicki, Geografia powszechna.
3. Rozp. z d. $^{19}/_{8}$ 1892 l. 18001. K. Benoni i S. Majerski, Geografia monarchii Austro-Węgierskiej dla klas niższych.
4. Rozp. z d. $^{18}/_{8}$ 1892 l. 16981. Dr. K. Petelenz i Dr. R. Werner, Deutsches Lesebuch für die galizischen Mittelschulen V. Classe i Deutsches Lesebuch für die galizischen Mittelschulen VI. Classe.
5. Rozp. z d. $^{24}/_{8}$ 1892 l. 14161. L. German i K Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy III. wyd. 2.
6. Rozp. z d. $^{27}/_{9}$ 1892 l. 19000. K. Benoni i S. Majerski, Geografia monarchii austryacko-węgierskiej wyd. 2.
7. Rozp. z d. $^{13}/_{10}$ 1892 l. 21142. Wypisy polskie dla klas niższych tom II, wyd. 6.
8. Rozp. z d. $^{19}/_{1}$ 1893 l. 27486. M. Baraniecki, Podręcznik algebry dla uczniów klas wyższych.
9. Rozp. z d. $^{19}/_{1}$ 1893 l. 27137. Fr. Próchnicki i J. Wójcik, Wypisy polskie na klasę I. wyd. 2.
10. Rozp. z d. $^{6}/_{4}$ 1893 l. 5401. A. Toroński, Chrystyjańsko-katolycka dogmatyka dla wyższych klas gimnazyalnych.
11. J. E. Pan Minister wyzn. i ośw. wydał reskr. z d. $^{10}/_{5}$ 1893 l. 3586 nowy plan nauki dla galicyjskich szkół realnych, który wejdzie w życie w r. szk. 1893/4.

KRONIKA ZAKŁADU.

Rok szkolny rozpoczęto dnia 3. września uroczystem nabożeństwem, po którem odśpiewano hymn ludu. Dzień 4. października, jako dzień Imienin Najjaśniejszego Pana, i dzień 19. listopada, jako dzień Imienin Najjaśniejszej Pani, obchodził zakład uroczystem nabożeństwem. Od dnia 6. do 14. grudnia lustrował tutejszy zakład c. k. inspektor krajowy Wielmożny Pan Jan Franke i na konferencyi odbytej dnia 14. grudnia udzielił członkom grona wskazówek pod względem metodycznego postępowania przy nauce. Dnia 8. grudnia obchodził zakład uroczyście rocznicę śmierci ś. p. Adama Mickiewicza. Wskutek choroby prof. Karola Borowiczki poruczyła Wysoka c. k. Rada Szkolna

krajowa od 10. stycznia 1892 do końca roku naukę zoologii i botaniki nauczycielom tutejszego gimnazyum Stanisławowi Lewickiemu i Floryanowi Łozińskiemu. Dnia 4. maja odprawiono żałobne nabożeństwo za duszę ś. p. Cesarzowej Maryi Anny, a dnia 28. czerwca za duszę ś. p. Cesarza Ferdynanda. W ciągu roku szkolnego przystępowała młodzież szkolna trzy razy do św. Sakramentów Pokuty i Ołtarza. Rok szkolny zakończono dnia 15. lipca stosowną przemową ks. katechetów i uroczystem nabożeństwem, po którem odśpiewano hymn ludu.

Zarządzenia dotyczące rozwoju sił fizycznych uczniów.

W porze jesiennej odbywała młodzież szkolna wycieczki za miasto, gdzie pod nadzorem nauczycieli oddawała się różnym zabawom. W połowie listopada umówiono się z przedsiębiorcą ślizgawek, że za opłatą 1 złr. 50 ct. mogli uczniowie ślizgać się w każdym dniu wolnym od nauki szkolnej na stawkach położonych w parku pana barona Romaszkana i brać udział w urządzanych tamże festynach. Z powodu jednakże ubóstwa uczniów i panujących silnych mrozów tylko mała liczba uczniów korzystała z tej umowy,[1] większa ich liczba brała udział w ślizganiu się w poszczególnych dniach za opłatą 10 centów. Wskutek nieustannych deszczów w porze wiosennej nie dały się urządzać wycieczki uczniów, a że obie Bystrzycy były prawie zawsze wezbrane i prąd wody był silniejszy, więc też bardzo mało używano kąpieli. Ćwiczenia gimnastyczne odbywały się pod nadzorem nauczyciela regularnie aż do dnia 15. czerwca. Od tego dnia ustały te ćwiczenia z powodu, że Wysoka c. k. Rada szkolna krajowa udzieliła nauczycielowi gimnastyki urlopu do końca roku szkolnego, dla poratowania zdrowia.

Klasyfikacya uczniów z końcem II. półrocza 1893.

Klasa I.

Bączalski Mieczysław
Chomin Michał
Chrz Ferdynand
Czepielewski Aleksander
Dawidowicz Józef
Fogelman Józef
Hydzik Franciszek
Kochański Karol
Karczewski Władysław
Kwapniewski Franciszek
Mackiewicz Franciszek
Manastyrski Antoni
Merz Gustaw
Mokłowski Tadeusz
Mozołowski Wiktor
Müller Stanisław
Nizner Rudolf
Rottenberg Izrael
Rottenberg Leibisch
Sadowy Stanisław
Schönkopf Markus
Sobolewski Franciszek
Stankiewicz Szczepan
Strzygowski Edmund
Szpilowski Kazimierz
Tarantiuk Józef
Tyszecki Sofron
Waniewicz Edward
Wirth Michał
Wliszczak Wiktor
Zachar Franciszek
Szlagórski Bronisław.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 6., stopień drugi otrzymało 5., stopień trzeci 1 uczeń.

Klasa II.

Gołkowski Czesław
Hanisch Konrad
Hendrychowski Bolesław
Jurkiewicz Jan
Keck Ludwik
Merz Tadeusz
Moskwiński Adam
Olszewski Albin
Petecki Michał
Reinold Emilian
Rembacz Władysław
Sedelmajer Adam
Schloss Samuel
Tomek Władysław
Tomka Rudolf
Trześniowski Wacław
Wagner Stanisław
Winter Edward
Zima Adolf.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 5., stopień drugi otrzymało 6., stopień trzeci 1 uczeń.

Klasa III.

Aksentij Józef
Bogdanowicz Stanisław
Burka Franciszek
Czorpita Michał
Dobrowolski Jerzy
Franta Ferdynand
Glaubhart Mendel
Gottesmann Aron
Haase Karol
Halpern Noe
Hauke Adolf
Kalityński Zygmunt
Kuczyński Ludwik
Lisowski Kazimierz
Maktowicz Leopold
Merz Roman
Morawski Celestyn
Noworyta Józef
Piotrowski Oskar
Plutzer Wolf
Schäfer Zygmunt
Strasser Stefan
Swolba Alojzy
Wachter Rudolf
Wasilewski Jakób
Zahler Aron.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 7 uczniów.

Klasa IV.

Bączalski Wiesław
Borth Władysław
Czołowski Tadeusz
Eigenfeld Jakób
Fedorowski Henryk
Graubart Eliasz
Kiesler Dawid
Malcharek Zygmunt
Nazarewicz Romuald
Nowicki Józef
Romanowski Władysław
Sawicki Józef
Schmerzler Chaim
Specht Ferdynand
Stettner Franciszek
Świrski Stanisław
Szmatera Włodzimierz
Unterschütz Jan
Wojtych Franciszek
Żardecki Adam
Celewicz Teodat pryw.
Kozłowski Modest pryw.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 8., stopień drugi otrzymało 5 uczniów.

Klasa V.

Banner Efroim
Bohosiewicz Andrzej
Borowiczka Tadeusz
Bronarski Edward
Bryk Ludwik
Brzozowski Wincenty
Czerniawski Władysław
Deszkiewicz Zdzisław
Fischler Bernhard
Herbst Edmund
Herr Ozyasz
Kłodnicki Władysław
Kozub Michał
Kolman Juljusz
Sosenko Modest
Stenzel Józef
Winnicki Jan
Ziszka Kazimierz.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 6., stopień trzeci otrzymał 1 uczeń.

Klasa VI.

Bittner Władysław
Czaczkowski Jan
Glaser Franciszek
Hulles Abraham
Kawęcki Tadeusz
Krzyworączka Paweł
Kuźniarz Karol
Lewicki Włodzimierz
Manastyrski Witołd
Morawski Marjan
Piotrowski Juljan

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 5., stopień drugi otrzymało 3 uczniów.

Klasa VII.

Bębnowicz Marjan
Borowiczka Mieczysław
Bürgel Emilian
Dimant Mojżesz
Dunka de Sajo Władysław
Duzinkiewicz Jan
Dziakiewicz Włodzimierz
Flisowski Stanisław
Heinrich Zdzisław
Immerdauer Józef
Jakimowski Witołd
Jaroszyński Karol
Kleinfeld Izrael
Kornicki Henryk
Lukacz Włodzimierz
Niewiadomski Marjan
Nowicki Jan
Romanowski Jan
Schäffer Wilhelm
Smereczyński Antoni
Świderski Klemens
Wojtan Władysław.

Stopień drugi otrzymał 1 uczeń.

Wykaz książek szkolnych na rok 189^3/$_4$.

W klasie I. 1) Katechizm większy dla szkół ludowych ks. Morawskiego. Wyd. 4. Dla uczniów grecko-kat. katechizm ks. Torońskiego. 2) Małecki, Gramatyka języka polskiego szkolna. Wyd. 8. 3) Próchnicki i Wójcik, Wypisy polskie dla I. klasy. 4) L. Germann i K. Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla I. klasy. Wyd. 1—3. 5) Benoni i Tatomir, Krótki rys geografii. Wyd. 4 i 5. 6) Zajączkowski, Początki arytmetyki część I. Wyd. 3. 7) Nowicki, Zoologia. Wyd 6. 8) Mocnik-Maryniak, Geometrya poglądowa. Część I. Wyd. 6.

W klasie II. Ks. Dąbrowski, Historya biblijna zakonu starego. Wyd. 2. Dla uczniów obrz. gr.-kat. Tyc-Ilnicki, Istorya biblijna star. zawita. 2) Gramatyka polska, jak w klasie I. 3) Próchnicki i Wójcik, Wypisy polskie na klasę II. Wyd. 5. 4) L. Germann i K. Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy II. Wyd. 1 i 2. 5) Baranowski i Dziedzicki, Geografia powszechna. Wyd. 4—6. 6) Semkowicz, opowiadanie z dziejów powszechnych. Część I. 7) Arytmetyka jak w klasie I. 8) Łomnicki, Mineralogia dla niższych klas, Wyd. 2 i 3. 9) Rostafiński, Botanika na klasy niższe. Wyd. nowe. 10) Geometrya jak w kl. I.

W klasie III. 1) Ks. Dąbrowski, Historya biblijna zakonu nowego. Wyd. 1 i 2. Dla uczniów obrz. gr.-kat. Tyc-Ilnicki, Istorya biblijna nowoho zawita. 2) Małecki, Gramatyka języka polskiego. Wydanie 8. 3) Czubek-Zawiliński, Wypisy polskie na klasę III. Wyd. 5. 4) Petelenz, Deutsche Grammatik. 5) L. Germann i K. Petelenz, Cwiczenia niemieckie dla klasy III. 6) Geografia jak w klasie II. 7) Welter-Sawczyński, Dzieje powszechne skrócone. Część II. Wyd. 5. 8) Zajączkowski, Początki arytmetyki i algebry Część II. Wyd. 2. 9) Soleski, Nauka fizyki. Wyd. 2. 10) Mocnik-Maryniak, Geometrya poglądowa. Część II. Wyd. 4.

W klasie IV. 1) Jachimowski, Liturgika katolicka. Wyd. 1 i 2. Dla uczniów obrz. gr.-kat. Toroński, Liturgika kat. 2) Gramatyka polska jak w klasie III. 3) Wzory poezyi i prozy Fr. Próchnickiego. 4) Petelenz, Deutsche Grammatik. 5) Germann i K. Petelenz, Cwiczenia niemieckie dla klasy IV. 6) Majerski, Geografia austr.-węg. monarchii. Wyd. I. 7) Welter-Sawczyński, Dzieje powszechne skrócone. Część III. Wyd. 5. 8) Dziwiński, Zasady algebry. 9) Fizyka jak w klasie III. 10) Bandrowski, Wykład chemii ogólnej. Część I. 11) Geometrya jak w klasie III.

W klasie V. 1) Wappler-Świsterski, Nauka wiary katolickiej. Dla uczniów obrz. gr.-kat. Wappler-Pelesz, Nauka wiry katołyckoj. 2) Próchnicki, Wypisy polskie dla klasy V. 3) Petelenz und Werner,

Deutsches Lesebuch für die fünfte Classe. 2. Aufl. 4) Baranowski-Dziedzicki, Geografia powszechna. Wyd. 4—6. 5) Zakrzewski, Historya powszechna. Część I. 6) Dziwiński, Zasady algebry. 7) Mocnik-Stanecki. Geometrya dla wyższych klas. Wyd. 3. 8) Dr. J. Petelenz, Zoologia dla wyższych klas szkół średnich. 9) Bandrowski, Wykład chemii ogólnej. 10) Łazarski, Zasady geometryi wykreślnej.

W klasie VI. 1) Martin-Solecki, Etyka katolicka. Wyd. 1 i 2. Dla uczniów obrz. gr.-kat. Wappler-Piórko, Etyka. 2) Wypisy polskie St. Tarnowskiego i J. Wójcika. 3) Petelenz-Werner, Deutsches Lesebuch für die VII. Cl. d. Gymn. 4) Strzemcha, Geschichte der deutschen Nationalliteratur. 4. u. 5. Aufl. 5) Geografia jak w klasie V. 6) Gindely-Markiewicz, Dzieje średniowieczne. Wyd. 1. i 2. 7) Matematyka jak w klasie V. 8) Rostafiński, Botanika szkolna dla klas wyższych. 9) Soleski, Wykład nauki fizyki. Wyd. 2. 10) Chemia jak w klasie V. 11) Geometrya wykreślna jak w klasie V.

W klasie VII. 1) Robitsch-Jachimowski: Historya kościelna. Dla uczniów obrz. gr.-kat. Wappler-Stefanowicz, Historya gr.-kat. cerkwy. 2) Wypisy polskie St. Tarnowskiego i Fr. Próchnickiego. Część II. 3) Strzemcha, Geschichte der deutschen Nationalliteratur. 4. u. 5. Aufl. 4) Wydanie Graesera: Schiller: Jungfrau von Orleans. Göthe: Egmont, Hermann und Dorothea i Iphigenie auf Thauris. 5) Szaraniewicz: Opis monarchii austr.-węg. Wyd. 3. 6) Gindely-Markiewicz: Dzieje nowożytne. Wyd. 1. i 2. 7) Lewicki: Zarys dziejów Polski i krajów ruskich. Wyd. 1. i 2. 8) Mocnik-Bodyński, algebra. Mocnik-Stanecki, geometrya. Wyd. 3. 9) Łomnicki: Mineralogia i geologia. Wyd. 3. 10) Fizyka jak w klasie VI. 11) Chemia jak w klasie VI. 12) Dr. Łazarski. Zasady geometryi wykreślnej.

Zakres wymagań przy egz. wstępnym do szkół realnych.

1. Z religii wymaga się wiadomości, których nabyć powinien uczeń w pierwszych czterech latach obowiązkowej nauki szkolnej w szkołach ludowych czteroklasowych.

2. Z języka polskiego: Czytanie płynne i wyraziste, objaśnianie odczytanych ustępów pod względem treści i związku myśli; opowiadanie treści większymi ustępami, znajomość części mowy, odmiana imion i czasowników, znajomość zdania pojedynczego rozszerzonego i rozbiór jego części składowych pod względem składni zgody i rządu. Poprawne napisanie dyktatu z zakresu pojęć znanych uczniom z uwzględnieniem głównych zasad interpunkcyi.

3. Z języka niemieckiego: Czytanie płynne i zrozumiałe, znajomość odmiany rodzajników, rzeczowników, przymiotników i zaimków (osobistych, dzierżawczych, wskazujących i względnych), odmiana słów posiłkowych i czasowników słabych we wszystkich formach strony czynnej i biernej, tudzież odmiana najzwyklejszych czasowników mocnych. Zasób wyrazów z zakresu pojęć uczniom znanych, poprawne napisanie łatwego dyktatu, którego treść przed podyktowaniem poda się uczniom w języku wykładowym.

4. Z rachunków: Pisanie liczb do miliona włącznie, biegłość w czterech działaniach liczbami całkowitemi; pewność w tabliczce mnożenia, znajomość ważniejszych miar metrycznych.

Warunki przyjęcia ucznia do zakładu.

Do egzaminu wstępnego do klasy I. i klas wyższych zgłosić się należy do dyrekcyi najpóźniej dnia 31. sierpnia. Egzamina te odbędą się w dniach 1. i 2. września, a egzamina poprawcze 30. i 31. sierpnia.

Wpisy uczniów do zakładu odbędą się dnia 1. i 2. września, późniejsze zgłoszenia się będą tylko w ważnych wypadkach uwzględnione. — Uczniowie zgłosić się mają do zapisu w towarzystwie ojca, matki, lub ich zastępcy.

Uczniowie tutejszego zakładu mają przy wpisie wykazać się świadectwem szkolnem z ostatniego półrocza; uczniowie nowo-wstępujący do zakładu oprócz tego metryką chrztu lub urodzenia, bez których przyjęci być nie mogą.

Każdy uczeń obowiązany jest złożyć przy wpisie 1 złr. na zbiory naukowe, uczniowie nowo-wstępujący oprócz tego taksę wstępną w kwocie 2 złr. 10 ct.

Nabożeństwo wstępne odbędzie się dnia 3. września, a nauka szkolna rozpocznie się dnia 4. września.

Józef Czaczkowski,
c. k. dyrektor.